

EUROPOS SAJUNGA
Europos fondas trečiųjų
šalių piliečių integracijai

LIETUVOS
SOCIALINIŲ TYRIMŲ
CENTRAS

etninių tyrimų institutas

magnum bonum
Socialinės
partnerystės
fondas

DIVERSITY
DEVELOPMENT
GROUP

LYGIŲ
GALIMYBIŲ
PĖTROS
CENTRAS

Socialinių - edukacinių iniciatyvų
Centras plus

STUDIJA „IMIGRANTŲ INTEGRACIJOS PROBLEMAS IR JŲ SPRENDIMO BŪDAI:
TRUMPALAIKĖS IR ILGALAIKĖS INTEGRACIJOS PRIEMONĖS“

PARENGTA PAGAL PROJEKTĄ „TREČIŲJŲ ŠALIŲ PILIEČIŲ INTEGRACIJOS
STRATEGINIS DOKUMENTAS“

(PARAMOS SUTARTIES NR. D4-84/EIF/2013/7/05/IP/1/PS-6)

Studiją parengė: Aistė Bartkevičienė

Vilnius, 2015

IVADAS

Vykstant globalizacijos procesams, Lietuvai atsirado poreikis spręsti ne tik emigracijos, bet ir gimstamumo mažėjimo, gyventojų senėjimo problemas, todėl aktualia tampa ir imigracijos problema. Imigrantų Lietuvoje kol kas daugėja nežymiai. 2009 m. pradžioje Lietuvoje gyveno 25682 trečiųjų šalių piliečiai (Žibas ir Plačiūtė, 2009). Remiantis Europos migracijos tinkle pateiktais statistiniais duomenimis, 2015 m. pradžioje gyveno apie 39 tūkst. užsieniečių, kurie sudaro 1.37 proc. visų šalies gyventojų (<http://www.migracija.lt/index.php?2005061014>). Pažymėtina, jog imigracija gali būti naudinga, nes naujai atvykę asmenys padeda kurti ekonominę gerovę, užpildo nekvalifikuotam darbui imlias darbo vietas bei atneša kultūrinės įvairovės. Tačiau klausimai, susiję su imigrantų priėmimu, jų integracija priimančioje visuomenėje neretai supriešina visuomenės narius, nes atvykusieji „niekuo neprisidėjo“ prie socialinės sanglaudos (Taljūnaitė ir Labanauskas, 2009). Lietuvoje atlikti tyrimai parodė, kad lietuviai nėra pozityviai nusiteikę imigrantų atžvilgiu, ypač užsieniečių, atvykusių iš ne ES šalių: absoliuti dauguma (57,8 proc.) Lietuvos gyventojų imigraciją į Lietuvą, kaip reiškinį, vertina neigiamai ir tik 18,8 proc. teigiamai (Sipavičienė ir kt., 2010). Trys ketvirtadaliai Lietuvos gyventojų (64 proc.) pritaria nuomonei, kad „valstybė turėtų užkirsti kelią koncentruotam užsieniečių apgyvendinimui Lietuvos teritorijoje“; daugiau nei pusė teigia, kad „valstybė griežtai turėtų apriboti į Lietuvą atvykstančių užsieniečių, ne ES piliečių, skaičių“ (59 proc.) ir „turėtų griežtai apibrėžti šalis, iš kurių į Lietuvą atvyksta užsieniečiai, ne ES piliečiai“ (54 proc.) (Beresnevičiūtė ir kt., 2009, p. 89).

Formuojant imigracijos politiką Lietuvoje, svarbu siekti imigracijos ir integracijos politikos integralumo. Žibas (2009) teigia, jog imigracijos ir integracijos politika nėra dvi skirtingos politikos sritys, jos viena kitą papildo, todėl kuriant imigracijos politikos koncepcijas, reikia kartu kurti migrantų integracijos priemones. Imigrantų integracija įvairiose pasaulio šalyse yra problematiška ir tampa mokslo ir nuolatinio politinio diskurso objektu. Mokslininkai (Korac, 2001; Lamba, Krahn, 2003; Remennick, 2003) išryškina socialinio kapitalo ir socialinių tinklų įtaką sėkmingai integracijai į visuomenę. Etzinger ir Biezeveld (2003) atskleidžia imigrantų integracijos sritis (socialinė-ekonominė, kultūrinė, teisinė- politinė), priimančiosios visuomenės požiūrį į imigrantus ir išskiria konkrečius integracijos vertinimo kriterijus (http://ec.europa.eu/home-affairs/doc_centre/immigration/docs/studies/benchmarking_final_en.pdf).

Lietuvoje imigrantų problemos bei imigrantams taikomos integracijos priemonės tyrinėtos fragmentiškai (Žibas, 2012; Bartkevičienė ir Raudeliūnaitė, 2012), neišryškinant inegracijos priemonių aktualumo pagal atskiras imigrantų sociodemografines charakteristikas ir/ar atvykimo tikslą. Vykstantis mokslinis diskursas daugiausia yra nukreiptas į socialinės integracijos tendencijas ir dimensijas, imigracijos ir integracijos politiką bei imigrantų integracijos vertinimo

lygmenis, struktūrą ir priemones (Beresnevičiūtė, 2005; Žibas, 2009; Beresnevičiūtė, Leončikas, Žibas, 2009). Atlikto tyrimo „Iššūkiai ir jų sprendimo galimybės siekiant socialinės partnerystės Lietuvoje integruojant trečiųjų šalių gyventojus” (<http://www.nrda.lt/files/Delfi%20grup%C4%97s%20ataskaita.pdf>) rezultatai atskleidė imigrantų (trečiųjų šalių piliečių) integracijos procesą skatinančius veiksnius. Apibendrinant mokslinės literatūros analizę, galima teigti, jog Lietuvoje nėra sukurtos imigrantų integracijos sistemos, numatančios konkrečias, imigrantams skirtas, integracijos priemones. Imigrantų integracijos priemonių poreikis Lietuvoje tampa aktualia moksline problema. Keliamas **probleminis klausimas**, su kokiomis integracijos problemomis susiduria imigrantai ir kokios gali būti veiksmingos integracijos priemonės, padedančios spręsti integracijos problemas tik atvykus į Lietuvą ir ilgalaikės integracijos procese? **Tyrimo objektas** - imigrantų, ne ES piliečių (vyrų, moterų, vaikų, atvykstančių šeimos susijungimo, darbo/verslo, studijų pagrindu) integracijos priemonės. **Tyrimo tikslas** - atskleisti integracijos priemones, palengvinančias imigrantų, atvykusių iš ne ES, integracijos procesą Lietuvoje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros, dokumentų, empirinių tyrimų, gerųjų praktinių patirčių analizė, padėjusi išryškinti imigrantų integracijos problemų ir integracijos priemonių poreikio aktualumą, atsižvelgiant į skirtingas imigrantų sociodemografines charakteristikas ir atvykimo tikslą.

Imigrantų integracijos problemos ir jų sprendimo būdai: trumpalaikės ir ilgalaikės integracijos priemonės

Per pastaruosius dešimtmečius stipriai išaugo pasauliniai migracijos srautai. Pavyzdžiui, 2010 m. 27-iose Europos sąjungos šalyse gyveno 32.5 milijonai užsieniečių, kurie sudaro 6.5 proc. visų ES šalių gyventojų skaičiaus, iš jų 20.2 milijonai - trečiųjų šalių piliečiai, likusieji 12.3 milijonai - piliečiai, atvykę iš kitų valstybių narių (Vasileva, 2011). Lietuvoje taip pat pastebimos imigracijos augimo tendencijos. Remiantis LR Migracijos departamento duomenimis, 2013 m. pradžioje Lietuvos Respublikoje gyveno 33 267 užsieniečiai. Tai sudaro 1,1 proc. visų Lietuvos Respublikos gyventojų skaičiaus. Per pastarąjį pusmetį užsieniečių skaičius padidėjo 2,5 proc., tame tarpe dėl Europos Sąjungos valstybių narių ir Europos laisvosios prekybos asociacijos valstybių narių piliečių ir jų šeimos narių – 9,3 proc., trečiųjų valstybių piliečių – 1,7 proc. (Metinė politikos ataskaita: migracija ir prieglobstis, 2013).

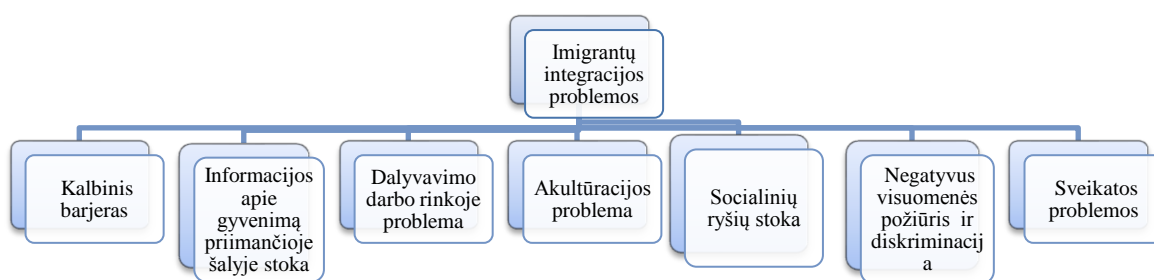
Imigracijos procesai skatina plėtoti imigrantų integracijos klausimą, kuris įvairiose pasaulio šalyse yra problematiškas ir tampa nuolatinio politinio bei mokslinio diskurso objektu. *Naujoje Europos integracijos darbotvarkėje (2012) integracija* apibrėžiama kaip dvišalis procesas, kuriame dalyvauja ir priimančioji visuomenė, ir imigrantai; kuris reikalauja abipusių įsipareigojimų ir apima abiejų šalių teises ir pareigas. Taigi, šiame procese būtinas tiek imigrantų noras prisiimti atsakomybę už integravimąsi priimančiojoje visuomenėje, tiek ir priimančios visuomenės noras priimti ir integruoti imigrantus. Integracijos darbotvarkėje pažymima, jog integracija turėtų būti suvokiama ir pripažįstama kaip tęstinis procesas, o ne kaip tarpinis etapas. Integraciją reikėtų vertinti kaip rezultatą proceso, kuris sudaro galimybę trečiųjų šalių piliečiams gyventi savarankiškai, be išorės paramos, ir užimti socialinę padėtį, panašią į šalies, kurioje jie gyvena, bei kitų Europos piliečių padėtį. *Lietuvos Respublikos užsieniečių teisinės padėties įstatyme (2004)* deklaruojama integracija į valstybės politinį, socialinį, ekonominį ir kultūrinį gyvenimą, tačiau prioritetas skiriamas prieglobstį gavusiems asmenims ir jų integracijai. Vadinas, politiniame kontekste integracija traktuojama kaip dvišalis, tęstinis procesas, kuriame dalyvauja priimančioji visuomenė ir imigrantai, ir šio proceso rezultatas - lygiateisis imigrantų socialinis, kultūrinis, ekonominis, politinis gyvenimas priimančioje visuomenėje.

Moksliniame diskurse integracijos sąvoka traktuojama įvairiai, tačiau užsienio mokslininkai vieningai pripažįsta, kad, visų pirma, integracija yra procesas (Breton, 1992, iš Valtonen, 2008; Castle, 1993; Korac, 2001; Quell, 2002; Martikainen, 2005; Berry, 2011). Pavyzdžiui, Breton (1992) teigia, jog integracija - procesas, kurio metu naujai atvykęs užsienietis tampa socialinių, kultūros institucijų struktūrų dalimi priimančioje visuomenėje. Pastarasis mokslininkas pažymi, jog integracijos procese turėtų aktyviai dalyvauti ir naują šalį atvykęs

užsienietis. Remiantis šia apibrėžtimi, galima daryti prielaidą, kad už integracijos procesą yra atsakingas pats imigrantas, kurio užduotis – įgyti socialines, ekonomines ir politines teises, kad galėtų tapti priimančios visuomenės socialinių bei kultūros institucijų struktūrų dalimi. Tuo tarpu Castle (1993) praplečia integracijos sąvoką, išskirdamas du integracijos veikėjus: mažumų grupes (imigrantus) ir daugumos grupę (priimančiąją visuomenę) ir jų kultūrinio mokymosi momentą. Anot Castle (1993), integracija yra dvikryptis procesas, kuriame mažumų ir daugumos grupės mokosi, perimdamos kultūrą viena iš kitos. Berry (2011) papildė Castle (1993) integracijos sąvoką, išryškindamas imigrantų mokymosi momentą inkultūracijos ir akultūracijos procesuose. Berry (2011) teigia, jog integracija yra mokymasis, įsitraukiant ir dalyvaujant inkultūracijos ir akultūracijos procesuose, kai asmenys turi galimybes įgyti pagrindinius visuomenės bruožus, tokius kaip kalba, normos, vertybės, įgūdžiai, kurie yra svarbiausių jų išlikimui. Kim ir Abreu (2001) pažymi, jog inkultūracija - gimtosios kultūros normų mokymosi ir puoselėjimo procesas, tuo tarpu akultūracija - prisitaikymo prie dominuojančios kultūros normų procesas. Tai reiškia, jog integracija yra imigrantų mokymosi procesas, kuris nukreiptas į savo etninės kultūros puoselėjimą ir priimančios šalies kultūros pažinimą. Panašiai kaip ir Castle (1993), integraciją traktuoja Korac (2001) ir Martikainen (2005), tačiau jų integracijos apibrėžtyse dominuoja procesas, kuriam būdingas bendravimas ir/ar tarpusavio sąveika tarp priimančios visuomenės ir imigrantų. Pasak Korac (2001), integracija – dialogu paremtas procesas, kuris apima naujai atvykusių asmenų bei priimančios visuomenės dvikryptį bendravimą ir abipusį prisitaikymą. Martikainen (2005) integracijos sąvoka yra artima Korac(2001), tačiau turi vieną esminį skirtumą - išryškina integracijos rezultatą - naujų funkcijų įgijimą. Martikainen (2005) teigia, jog integracija - procesas, kai naujai atvykę asmenys įsitraukia į įvairias priimančiosios visuomenės socialines struktūras. Šis procesas dvikryptis ir jo eigoje tiek atvykusieji, tiek priimančioji visuomenė tarpusavio sąveikos rezultato dėka įgyja naujų funkcijų. Išskirtinę integracijos apibrėžtį pateikia Quell (2002), kuri integraciją traktuoja kaip ilgalaikį procesą, kuriam būdinga atskirų etapų chronologinė seka. Anot Quell (2002), imigrantų integracijos procesą sudaro keturi etapai: pasirinkimas (ang. k. - *selection*), įsikūrimas (ang. k.- *settlement*), adaptacija (ang. k. - *adaptation*), bendradarbiavimas (ang. k.- *contribution*). Šalies, į kurią ketina imigruoti, *pasirinkimas* įvyksta gimtoje šalyje, visi kiti etapai pasireiškia atvykus į naują šalį. *Įsikūrimas* apima laiką iš karto po atvykimo, kai imigrantams atsiranda poreikis rasti būstą, mokyklą vaikams, pirmąjį darbą. Šiam laikotarpiui dažnai būdinga priklausomybė nuo teikiamų paslaugų. *Adaptacijos* etapas prasideda, kai imigrantai patenkina visus neatidėliotinus poreikius, susijusius su atvykimu ir pradeda generuoti savo ilgalaikę gyvenimo strategiją, susijusią su nuolatinio gyvenimu pasirinktoje šalyje (pavyzdžiui, nusprendžia, kur norėtų gyventi ilgesnį laiką, apsisprendžia, kokios profesinės karjeros ketina siekti). Šis etapas pasižymi

didėjančia imigranto asmenine autonomija. Paskutinis imigrantų integracijos etapas, t. y. *bendradarbiavimas*, įvyksta, kai imigrantai pasiekia savo užsibrėžtus tikslus, susijusius su socialine padėtimi, užimtumu darbo rinkoje ir gali saugiai jaustis naujoje šalyje lyg „būdami namuose“. Šiam etapui būdinga tai, jog imigrantams institucijų teikiama parama tampa neaktuali, ir jie savanoriškomis iniciatyvomis prisideda prie institucijų vykdomų veiklų. Apibendrinant pateiktas integracijos apibrėžtis, galima teigti, kad integracija – tai ilgalaikis, abipusės sąveikos procesas tarp imigrantų ir priimančios visuomenės, kurio metu imigrantas tampa pilnateisiu priimančios visuomenės nariu ir įgyja teisę naudotis valstybės siūlomais ištekliais bei išsaugo savo prigimtinei bendruomenei būdingą kultūrinį identitetą. Tai imigrantų ir priimančios visuomenės tarpusavio pastangų, įgūdžių, gebėjimų reikalaujantis procesas, kuris sąlygoja tolimesnę imigrantų gyvenimo kokybę priimančioje šalyje.

Integracijos procese imigrantai susiduria su integracijos problemomis. Pagrindinės imigrantų integracijos problemos pavaizduotos pav. 1. Imigrantų integracijos problemų sprendimo būdai - trumpalaikės ir ilgalaikės integracijos priemonės. Šioje studijoje trumpalaikės integracijos priemonės traktuojamos kaip pagalbos intervencijos, nukreiptos į imigrantų, *gyvenančių priimančioje šalyje nuo atvykimo pradžios iki 5 metų* ir „čia ir dabar“ problemų sprendimą mikro (individo lygmenyje). Ilgalaikės integracijos priemonės - kompleksinės priemonės, *nukreiptos į ilgalaikės imigrantų integracijos problemų sprendimus makro* (valstybės politikos) lygmenyje, nuo kurio priklauso imigrantų problemų sprendimas *mezo* (organizaciniame) lygmenyje (Quell, 2002; Wilkinson ir kt. 2006; Papademetriou ir kt., 2009; Terrazas, 2011).

Pav. 1. Imigrantų integracijos problemų pobūdis

Kalbinis barjeras. Nacionalinėje erdvėje (Ne ES šalių aukštos kvalifikacijos specialistų įsidarbinimo galimybės Lietuvoje, 2009; Beresnevičiūtė ir kt., 2009; Šumskienė ir Sipavičienė, 2012; Žibas, 2012; Aukštos kvalifikacijos ir kvalifikuotų trečiųjų šalių piliečių pritraukimas, 2013) ir tarptautinėje erdvėje (Oreoupoulos, 2011; Perret ir kt., 2012; Sinacore ir Lerner, 2013; Ukasoanya, 2013) atliktų tyrimų rezultatai atskleidžia, kad naujai atvykę imigrantai (šeimos susijungimo atveju, darbo/verslo ir studijų pagrindu atvykę imigrantai, kvalifikuoti ir aukštos

kvalifikacijos darbuotojai, žemos kvalifikacijos darbuotojai) susiduria su kalbinio barjero problema. Lietuvoje ir užsienyje atlikti tyrimai (Bartkevičienė, 2014; McCarthy, 1998; Gambol ir Gambol, 2002; Hernandez ir Cervantes, 2011) atskleidė, jog imigrantų vaikai prisitaikymo prie priimančios šalies etape susiduria su kalbinio barjero, dvikalbystės problemomis. JAV atlikti tyrimai rodo, kad didžioji dauguma vaikų, augančių imigrantų šeimose (82 proc.), laisvai kalba anglų k., dauguma vaikų gyvena bent su vienu iš tėvų, kurių anglų kalba yra puiki (angl. k. - *fluent*) (57 proc.). Vis dėlto vienas iš penkių imigrantų vaikų (18 proc.) turi anglų kalbos besimokančiojo statusą ir vienas iš keturių vaikų (26 proc.) gyvena lingvistiškai izoliuotuoje namų aplinkoje (Hernandez ir Cervantes, 2011). Užsienyje atliktas tyrimas (Esser, 2006) patvirtina, kad kalbinės kompetencijos tam tikra nacionaline kalba stoka riboja imigrantų lygias galimybes įgyti išsilavinimą, pajamas, visuomeninių institucijų pripažinimą, socialinių ryšių plėtrą. Priimančios šalies kalbinių įgūdžių stoka apsunkina imigrantų prisitaikymą prie naujos aplinkos ir sukelia finansinių problemų. Imigrantų negebėjimas legalizuoti išsilavinimą pasitvirtinančių dokumentų ir gauti adekvataus darbo yra neatsietinas nuo kalbinių įgūdžių stokos. Būtent dėl to jie susiduria su bedarbystės problema arba dirba žemos kvalifikacijos, mažai apmokamus darbus (Maydell- Stevens ir kt., 2007). Imigrantai, kurie turi gerus kalbinius įgūdžius yra rečiau diskriminuojami darbo rinkoje, nei tie imigrantai, kurie stokoja kalbinių įgūdžių (Holger, 2004, iš Fossati, 2011). Tai reiškia, jog priimančios šalies kalbos mokėjimas yra sėkmingos ekonominės, socialinės, pilietinės ir kultūrinės integracijos prielaida.

Integracijos priemonės nukreiptos į naujai atvykusių imigrantų kalbinio barjero problemos sprendimą. Lietuvoje atliktų tyrimų rezultatai (Beresnevičiūtė ir kt., 2009; Bartkevičienė ir Raudeliūnaitė, 2012; Šumskienė ir Sipavičienė, 2012;) atskleidė, kad naujai į Lietuvą atvykę imigrantai (šėimos susijungimo atveju, studentai, darbo/verslo pagrindu atvykę imigrantai) integracijos priemonių poreikį sieja su *valstybinės kalbos kursų organizavimu*. Todėl galima teigti, kad naujai atvykusiųjų kalbinio barjero problemos sprendimu turi būti valstybinės kalbos mokymo paslaugų teikimas. Bartkevičienės (2014) tyrimo rezultatai atskleidė imigrantams skirtos valstybinės kalbos mokymo/si programos tobulinimo poreikį, kuris sietinas su šiomis raiškos dimensijomis: 1) programos intensyvumu; 2) mokymo/si metodais; 3) kalbos taikymo sritimis. Tyrimo dalyviai mano, kad bendruomeninėse organizacijose galėtų būti realizuojamos įvairaus intensyvumo valstybinės kalbos mokymosi programos, ir tokiu būdu jie turėtų asmeninio pasirinkimo laisvę. Respondentai išryškina valstybinės kalbos pasirinkimo laisvę, atsižvelgiant į mokymo/si metodų ir kalbos taikymo sričių pasirinkimo galimybes. Pastarojo tyrimo rezultatai leidžia teigti, jog aktualiomis tampa valstybinių kalbos mokymo/si programų rengimas ir tobulinimas, atsižvelgiant į

imigrantų mokymosi poreikius. JAV patirtis rodo, kad politiniame lygmenyje svarbu realizuoti švietimo programas, nukreiptas į imigrantų vaikų, tėvų intensyvių priimančios šalies kalbinį mokymąsi; dvikalbystės skatinimą, kuris prisideda prie priimančios šalies ekonominio konkurencingumo. Kitas svarbus aspektas teikiant švietimo, sveikatos, socialines ir kitas paslaugas - turi būti užtikrintos vertimo paslaugos imigrantų vaikams ir tėvams, kurie mokosi priimančios šalies kalbos (Hernandez ir Cervantes, 2011). Bartkevičienės tyrimo rezultatai (2014) atskleidė, kad imigrantų vaikų kalbinio barjero, dvikalbystės problemų sprendimas - specialaus ugdymo/si imigrantų vaikams organizavimas. Tyrimo dalyvių teigimu, aktualia tampa kompleksinė specialistų pagalba imigrantų vaikams, turintiems dvikalbystės problemų. Imigrantės moterys mano, jog šią pagalbą turėtų teikti logopedas, psichoterapeutas, specialusis pedagogas. Toliau pristatomos gerosios užsienio šalių valstybinės kalbos mokymo patirtys.

Kanados patirtis: naujai atvykusių imigrantų kalbos mokymo programa. Valstybinės kalbos mokymas Kanadoje organizuojamas sudarant visas sąlygas naujai atvykusiesiems dalyvauti tokiuose mokymuose: pamokos vyksta bendruomenėse, tiek ne pilną darbo dieną, tiek visą darbo dieną, rytais ir/arba vakarais. Programoje gali dalyvauti imigrantai, gyvenantys Kanadoje ne ilgiau kaip pirmus trejus metus. Atsižvelgiant į imigrantų poreikius, organizuojamos vaikų priežiūros paslaugos ir kompensuojamos transporto išlaidos. Kalbos curriculum apima aktualią informaciją, susijusią su sociokultūriniu priimančios šalies pažinimu:

- Kanados kultūra ir visuomenė;
- bendruomenė ir savanorystė,
- žmogaus teisės ir Kanados įstatyminė bazė, pilietybė.

Pastarosios informacijos suteikimas imigrantams mokymo/si metu skatina imigrantų savarankiškumą, įsiliejant ir dalyvaujant švietimo, socialinėje ir darbo aplinkose. Pabrėžtina ir tai, jog valstybinės kalbos mokymo programa yra paremta realių situacijų simuliacijomis (Xue, 2007).

Australijos patirtis: naujai atvykusių imigrantų kalbos mokymo programa. Naujai į Australiją atvykę imigrantai, kurių anglų kalba nėra gimtoji ir kurie neturi funkcinę anglų kalbos įgūdžių bei gebėjimų, gali dalyvauti valstybinės kalbos kursuose. Kursų trukmė - 510 val. Valstybinės kalbos curriculum sudaro 4 lygiai: I - pradedančiųjų (angl. k. - *beginner*), II - pažengusių pradedančiųjų (angl. k. - *post beginner*), III - vidutinis/pereinamasis (angl. k. - *intermediate*), IV - pažengusiųjų (angl. k. - *advanced*). Valstybės kalbos kursai organizuojami taikant įvairias mokymo formas: organizuojami formalūs „akis į akį“ kursai; distancinio mokymo/si kursai; mokymasis namų aplinkoje; savarankiškas mokymasis savarankiško mokymosi centruose (Murray, 2003).

Informacijos stoka gyvenimo priimančioje šalyje klausimais. Lietuvoje (Ne ES šalių aukštos kvalifikacijos specialistų įsidarbinimo galimybės Lietuvoje, 2009; Beresnevičiūtė ir kt., 2009;

Aukštos kvalifikacijos ir kvalifikuotų trečiųjų šalių piliečių pritraukimas, 2013) ir tarptautinėje erdvėje (Hernández-Plaza ir kt., 2006; Logger ir kt., 2006; Valtonen, 2008; Perret ir kt., 2012; Sinacore ir Lerner, 2013;) atliktų tyrimų rezultatai atskleidžia, kad naujai atvykę imigrantai (šeimos susijungimo pagrindu, darbo/verslo ir studijų pagrindu, kvalifikuoti ir aukštos kvalifikacijos darbuotojai, žemos kvalifikacijos darbuotojai) susiduria su informacijos poreikiu gyvenimo priimančioje šalyje klausimais. Pastarųjų tyrimų rezultatai leidžia teigti, kad visos imigrantų tikslinės grupės, numatytos LR įstatyme „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, susiduria su bendrinės informacijos poreikiu, nepriklausomai nuo jų imigracijos tikslo, socialinės padėties, lyties.

Integracijos priemonės, nukreiptos į naujai atvykusių imigrantų informavimą gyvenimo priimančioje šalyje klausimais. Lietuvoje atlikti tyrimo rezultatai (Bartkevičienė ir Raudeliūnaitė, 2012) atskleidė, kad naujai į Lietuvą atvykę imigrantai (šeimos susijungimo atveju, studentai, darbo pagrindu atvykę imigrantai) integracijos priemonių poreikį sieja su būtiniausios informacijos suteikimu gyvenimo Lietuvoje klausimais (žr. lentelę 1).

Lentelė 1. *Integracijos priemonė, nukreipta į imigrantų informacijos stokos problemos sprendimą*

BŪTINIAUSIOS INFORMACIJOS GYVENIMO LIETUVOJE KLAUSIMAIS SUTEIKIMAS	Informacijos apie informacinius-konsultacinius centrus Migracijos Tarnyboje suteikimas
	Informacijos apie visuomeninį transportą suteikimas
	Informacijos apie dokumentų tvarkymo eigą suteikimas
	Informacijos apie bendruomeninių organizacijų vykdomas veiklas, kuriose galėtų dalyvauti imigrantas, suteikimas
	Informacijos apie būstą suteikimas
	Informacijos apie pigius telekomunikacijos tinklus suteikimas
	Informacijos apie Darbo biržos teikiamas profesinio mokymo paslaugas suteikimas
	Informacijos apie Lietuvoje gyvenančius imigrantus suteikimas, skatinant pasidalinti gyvenimo Lietuvoje patirtimi
	Informacijos suteikimas imigrantams pagal imigracijos tikslą
	Informacijos apie institucijas, organizuojančias nemokamus lietuvių kalbos kursus suteikimas
	Informacijos apie Lietuvą suteikimas imigrantams

Tai reiškia, kad naujai atvykusių imigrantų (nepriklausomai nuo jų imigracijos tikslo, socialinės padėties ir lyties) informacijos poreikis turi būti patenkinamas, suteikiant jiems aktualią informaciją apie gyvenimą priimančioje šalyje. Tyrimo rezultatai (Bartkevičienė ir Raudeliūnaitė, 2012) atskleidė, kad imigrantai susiduria ir su **aktualios informacijos prieinamumo stoka**. Užsienyje atlikti tyrimai (Perret ir kt., 2012; Sinacore ir Lerner, 2013; Sellers ir kt., 2006) patvirtina, kad informacijos apie gyvenimo priimančioje šalyje turinys specifikuojamas, atsižvelgiant į imigrantų atvykimo tikslą, lytį. Perret ir kt. (2012) tyrimo rezultatai parodė, kad naujai, darbo pagrindu atvykusiems imigrantams yra suteikiama informacija apie vaikų priėmimo į mokyklas sąlygas, vairuotojų teises ir pareigas, apie registraciją pas gydytoją, banko sąskaitos atidarymo tvarką, gyvenamosios vietos paieškos būdus, imigracijos formas, naudą. Taip pat naujai atvykusiems imigrantams darbo pagrindu suteikiama informacija apie minimalų šalies atlyginimą,

saugumo reikalavimus darbo vietoje, patariama, kaip pasirengti gyvenimo aprašymą, kaip dalyvauti vietiniuose rinkimuose ir kur kreiptis diskriminacijos atveju. Tuo tarpu Sinacore ir Lerner (2013) tyrimo rezultatai atskleidė, kad naujai atvykusiems imigrantams studentams studijuoti į Kanadą suteikta aktuali informacija, susijusi su būsto paieška, apgyvendinimu, banko sąskaitomis, sveikatos draudimu, socialinio draudimo kortelėmis, apie etnines imigrantų bendruomenes ir socialinių ryšių plėtros galimybes jose. Kaip atskleidė Sellers ir kt. (2006) atliktas tyrimas, lyties požiūriu, moterims, besilankančioms sveikatos priežiūros institucijose, turi būti sudarytos galimybės gauti informaciją ne tik apie sveikatą ir socialinę gerovę, bet taip pat apie bendruomenėse vykdomas veiklas, švietimo sistemą, teisinės paslaugas ir įsidarbinimo galimybes. Toliau pristatomos gerosios užsienio šalių imigrantų informavimo patirtys.

Kanados patirtis: Kanados orientacinė programa, realizuojama užsienyje (t.y. imigranto kilmės šalyje), ang. k. - *Canadian Orientation Abroad (COA)*). Pastaroji programa prasideda tada, kai pareigūnai, imigrantų kilmės šalyje išduodami vizas, įteikia imigrantams informacinį leidinį apie gyvenimą Kanadoje. Panašaus pobūdžio leidiniai įteikiami pagrindiniuose atvykimo taškuose kiekvienam suaugusiam imigrantui atvykus į priimančiąją šalį. Imigrantams aktuali informacija yra prieinama internete kinų, indų, rusų ir arabų kalbomis. Leidiniuose pateikiama informacija apie tai, kaip naudotis balso paštu, taksofonais, skubios pagalbos numeriais, kompiuteriais, pašto paslaugomis, viešuoju transportu, supažindinama su mokesčių sistema, Kanados įstatymais, pinigais ir bankų paslaugomis. Paaiškinama, kaip pateikti prašymą, siekiant gauti socialinio ir sveikatos draudimo korteles, būsto, darbo, vaikų registracijos į mokyklą, Kanados pilietybės suteikimo tvarka. Leidiniuose pateikiama informacija apie Kanadoje veikiančias organizacijas, dirbančias su imigrantais ir pabėgėliais bei apie Federalinės valdžios realizuojamas integracijos programas. Kanados orientacinės programos pagrindu yra organizuojami užsiėmimai imigrantams, kuriems buvo suteikta galimybė gauti nuolatinį leidimą gyventi Kanadoje. Pastarieji užsiėmimai organizuojami imigrantų *kilmės šalyje* dar prieš jiems atvykstant į Kanadą. Užsiėmimų metu specialistai supažindina imigrantus su gyvenimo Kanadoje aspektais. Dalyvauti šiuose mokymuose turi teisę pabėgėliai, aukštos kvalifikacijos darbuotojai-imigrantai ir imigrantai šeimos susijungimo pagrindu. Teikiamos nemokamos vaikų priežiūros paslaugos, taikomas dalinis transporto išlaidų kompensavimas ir lankstus tvarkaraštis, užkandžiai skatina dalyvauti šioje programoje moteris, vaikus ir šeimas. Mokymų trukmė - nuo 1 iki 5 dienų, mokymai vyksta sesijomis dalyvių gimtąja kalba. Mokymų programa apima šias temas: i) įvadas apie Kanadą; ii) pereinamasis laikotarpis; kultūrinis šokas; iii) darbas, teisės ir pareigos; iv) klimatas; v) būsto paieška; vi) gyvenimas daugiakultūrinėje aplinkoje; vii) pragyvenimo išlaidos; viii) socialinė rūpyba; vix) šeimyninis gyvenimas; x) komunikacija; xi) švietimas ir prisitaikymas Kanadoje. Užsiėmimų metu mokymų

vedėjai pristato etninių bendruomenių, veikiančių priimančioje šalyje, t. y. Kanadoje, viešinimo medžiagą, kurioje pateikiama informacija apie kalbos mokymosi galimybes bei pareigas priimančioje šalyje (Xue, 2007).

Kanados patirtis: Imigrantų įsikūrimą ir adaptaciją skatinanti programa. Šioje programoje gali dalyvauti asmuo: i) esantis nuolatiniu Kanados gyventoju; ii) turintis leidimą laikinai gyventi Kanadoje; iii) siekiantis imigranto statuso (privalo turėti patvirtinimą, jog Kanados pilietybės ir imigracijos departamentas planuoja asmeniui suteikti imigranto statusą). Imigrantų įsikūrimą ir adaptaciją skatinanti programa tinkamais kandidatais traktuoja slaugos darbuotojus, kurie gyvena kartu su imigrantais. Atvykę į Kanadą, šie asmenys turi teisę teikti prašymą nuolatiniam leidimui gyventi. Minėta programa apima toliau išvardintų paslaugų teikimą:

1. **Sutikimas.** Imigrantai pasitinkami atvykimo metu (oro uoste, stotyje ir pan.) ir jiems įteikiamas segtuvas su aktualia informacija, kurios gali prireikti atvykus į naują šalį.

2. **Nukreipimas.** Atvykę imigrantai yra nukreipiami pas įvairius specialistus, dirbančius Kanados ekonominėse, socialinėse, sveikatos, kultūros, švietimo ir turizmo įstaigose, įvairiose bendruomenėse. Suteikiama palydėjimo paslauga.

3. **Mokymai.** Atvykę imigrantai supažindinami su tvarka šiose kasdienio gyvenimo srityse: viešasis transportas, bankininkystė, vaikų darželiai, registracija į mokyklas, su būstu susiję reikalai (ypač bendraujant su nuomotojais bei komunalinių paslaugų tiekėjais), saugumas ir t.t. Imigrantai pristatomi vietinei bendruomenei tam, kad greičiau galėtų tapti pilnateisiais jos nariais, supažindinami su savo teisėmis bei pareigomis.

4. **Vertimas.** Vertimo paslaugos teikiamos tvarkant dokumentus, susijusius su darbu, sveikata, mokslu, teisiniais reikalais iki to momento, kol asmuo įgyja priimančios šalies kalbinių įgūdžių ir gebėjimų.

5. **Neterapeutinės paslaugos.** Šios paslaugos apima imigrantų poreikių nustatymą, pagalbos suteikimą imigrantams, turintiems prisitaikymo prie gyvenimo Kanadoje, problemų.

6. **Su darbine veikla susijusios paslaugos.** Šios paslaugos apima pagalbą, siekiant gauti sertifikatus ir kitus su išsilavinimu susijusius dokumentus, įtraukimą į karjeros projektavimo grupes, kuriose mokoma/si darbo paieškos būdų, gyvenimo aprašymo parengimo ypatumų, pokalbių su darbdaviu imitacijų ir simuliacijų (Li, 2003).

Dalyvavimo darbo rinkoje problema. Lietuvoje atliktų tyrimų (Beresnevičiūtė ir kt., 2009; Šumskienė ir Sipavičienė, 2012; Žibas, 2012) rezultatai rodo, kad šeimos susijungimo ir studijų pagrindu atvykę imigrantai susiduria su nedarbo problema. Aukščiau pateiktų tyrimų rezultatuose pastebima, kad Lietuvoje reziduojantys studentai susiduria su darbo valandų apribojimo problemomis, didesniu nelegalaus darbo potencialu, sudėtingomis įsidarbinimo procedūromis.

Užsienyje atlikti tyrimai (Yakushko, 2006; Valtonen, 2008; Logan ir Drew, 2011; Perret ir kt., 2012; Sinacore ir Lerner, 2013) atskleidžia, kad naujai atvykę imigrantai (šeimos susijungimo pagrindu, studijų pagrindu), lyties požiūriu, dažniau moterys nei vyrai, susiduria su darbo problemomis priimančioje šalyje. Darbas yra esminis iššūkis, su kuriuo susiduria imigrantai, atvykę gyventi į JAV. Daugelis imigrantų susiduria su dramatišku nuosmikiu, kai kalbame apie jų karjeros galimybes postmigraciniame etape. Imigrantai susiduria ne tik su bedarbystės, bet ir žemos kvalifikacijos darbo problemomis arba diskvalifikacijos problemomis, kai nepripažįstama jų profesinė kvalifikacija. Imigrantai turi mažiau galimybių dirbti darbą, atitinkantį jų profesinę kvalifikaciją, todėl jie yra priversti dirbti žemos kvalifikacijos darbus (Yakushko, 2006). Foner (2001) atliktas tyrimas su moterimis, reziduojančiomis Niujorko mieste, atskleidė, jog dauguma moterų imigrančių prarado savo profesinį statusą. Dirbusios mokslininkėmis, mokytojomis, valstybės tarnautojomis savo kilmės šalyje, atvykę į JAV jos tapo namų ūkio darbininkėmis. Logan ir Drew (2011) tyrimo rezultatai atskleidė, kad moterys, nemokančios ar silpnai mokančios priimančios šalies kalbą, įsidarbina sunkiau negu vyrai imigrantai. Be to, jos dirba žemesnės kvalifikacijos darbus ir gauna ir mažesnę atlyginimą nei vyrai. Australijoje atlikto tyrimo rezultatai (Ogunsiji ir kt., 2012) atskleidė, kad imigrantėms moterims buvo sunku rasti darbą savo profesinėje srityje dėl darbdavių nepasitikėjimo jų kilmės šalyje įgytais išsilavinimo dokumentais ir turima darbine patirtimi. Imigrantės jautė darbdavių diskriminaciją savo kilmės pagrindu. Moterų imigrančių ilgalaikio nedarbo priežastys - darbdavių reikalavimas turėti darbo patirties, įgytos priimančioje šalyje ir nepasitikėjimas turima imigrančių darbo patirtimi. Kitas svarbus momentas - imigrantai yra disproporciškai įdarbinami fizinę paklausą turinčiose darbo pozicijose ir pramonės sektoriuje, kas siejama su padidinta fizinių traumų rizika (Pransky ir kt., 2002). Imigrantų darbo užmokestis yra mažas, o jų uždirbtos pajamos yra skiriamos šeimai, kuri gyvena jų kilmės šalyje (Larsen, 2004; Mehta ir kt., 2000). Nors darbdaviai, teigia, jog esminė žemos kvalifikacijos darbo problema yra priimančios šalies kalbos žinių stoka, tačiau jie patys neskatina ir nesudaro imigrantams galimybių mokytis priimančios šalies kalbos. Be to, daugelis imigrantų susiduria su finansinėmis problemomis, todėl dirba viršvalandžius, kad galėtų paremti savo šeimas, gyvenančias jų kilmės šalyse, ir tokiu būdu jiems neužtenka laiko išteklių, kuriuos galėtų skirti priimančios šalies kalbos mokymuisi (Yakushko, 2008).

Integracijos priemonės, nukreiptos į naujai atvykusių imigrantų dalyvavimo darbo rinkoje problemų sprendimą. Lietuvoje atlikto tyrimo rezultatai (Bartkevičienė ir Raudeliūnaitė, 2012) atskleidė, kad į Lietuvą naujai atvykę imigrantai (šeimos susijungimo atveju, studentai) integracijos priemonių poreikį sieja su konsultacijų teikimu darbo paieškos klausimais. Užsienyje atliktas tyrimas (Yakushko ir kt., 2008) parodė, kad karjeros konsultantai taiko kompleksines

intervencijas, t. y. integracijos priemonės, skatinančias imigrantų integraciją į darbo rinką: individualių konsultacijų teikimas; diskusijų organizavimas (tikslas - išmokyti imigrantus naudotis aktualiais informacijos ištekliais, ieškant laisvų darbo vietų, pasirengti gyvenimo aprašymus ir suteikti įgūdžių, reikalingų dalyvaujant darbo pokalbiuose); informacinių filmų peržiūrų organizavimas (tikslas - supažindinti imigrantus su priimančios šalies organizacijos darbo kultūros ypatumais ir išryškinti darbo kultūros skirtumus tarp priimančios šalies ir kilmės šalies); simuliacinių užsiėmimų vedimas (supažindinti su priimančios šalies bendravimo darbinėje aplinkoje, darbo principų skirtumais, su kuriais imigrantai susiduria priimančiosios šalies darbo aplinkoje). Tie patys tyrimo autoriai teigia, kad grupiniai užsiėmimai, nukreipti į imigrantų karjeros projektavimą, yra veiksmingesni nei individualūs, nes sudaro galimybes imigrantams dalintis savo patirtimis, idėjomis, patarimais, problemos įveikos strategijomis su kitais imigrantais. Akcentuotina ir tai, jog ieškantiems darbo imigrantams, kurie turi vaikų, suteikiama informacija apie pagalbą, susijusią su vaikų priežiūros poreikių patenkinimu; taikomas imigrantų socialinis įgalinimas, nukreiptas į darbovietėje veikiančios šeimos politikos analizę. Kitas aktualus aspektas - lygių galimybių darbo rinkoje užtikrinimas verslo pagrindu atvykusiems imigrantams. Tikslinės, verslą remiančios programos, skirtos verslininkams (naujai atvykusiems ir reziduojantiems), yra naudinga integracijos politinė priemonė, skatinanti lygias galimybes tarp imigrantų pradedančių, vykdančių ir plėtojančių verslą. Tikslinės, verslą remiančios programos, inkorporuoja šias priemones (Desiderio, 2014):

1. **Mokymosi paslaugos**, sudarančios galimybes plėtoti priimančios šalies specifinį-žmogiškąjį kapitalą ir verslumo įgūdžius: verslo kalbos kursai, multikalbinio finansinio raštingumo ir verslumo kursai; įvadiniai priimančios šalies verslo kultūros ir aplinkos kursai; kursai apie vietinio verslo teisinį reglamentavimą ir suinteresuotas šalis, dalyvaujančias verslo paslaugų teikime.
2. **Mentorystę ir socialinių tinklų plėtrą skatinančios iniciatyvos**, siekiant sudaryti galimybes imigrantams įgyti priimančiai šaliai būdingų specifinių verslumo įgūdžių ir plėtoti socialinį kapitalą: konsultacijos ir mokymai, susiję su verslas-verslui modeliu, sudarant galimybes palaikyti ryšius su verslo bendruomene, verslo asociacijomis, potencialiais tiekėjais, klientais.
3. **Konsultacijų ir pagalbos teikimas verslo klausimais**, tokiais kaip administravimo procedūros, įdarbinimo praktikos, mokestinės prievolės, darbo teisė; socialinės apsaugos įsipareigojimai.

4. **Tikslinės priemonės, sudarančios galimybes gauti kreditą**, tokios kaip garantijų ir kokybės-užtikrinimo pažymos¹, kurios susijusios su imigrantų įmonių kreditingumo tobulinimu, sąmoningumą skatinančios iniciatyvos/kampanijos, skirtos pagrindinėms kredito institucijoms apie atskirų imigrantų grupių elgsenos ir bankininkystės įgūdžius/pelno našumą, įvairovės mokymai, skirti kreditą suteikiančių institucijų agentams/darbuotojams.

Pavyzdžiui, Švedijoje taikomos mišrios integracijos priemonės, kurios nukreiptos į naujai atvykusių imigrantų užimtumo problemų sprendimą (Švedijos integracijos ir lyčių lygybės ministerijos leidinys, 2009):

- *Subsidijuojami darbai (angl. k. - step-in jobs)*

Siekiant naujai atvykusius imigrantus greičiau integruoti į darbo rinką ir paskatinti mokytis kalbos, kai kurie darbai yra subsidijuojami. Tokie darbai, kurių metu imigrantai turi dalyvauti švedų kalbos kursuose, siūlomi naujai atvykusiems ir darbo neturintiems imigrantams.

- *Įvadinis dialogas*

Kai tik naujai atvykusiems imigrantams suteikiamas leidimas gyventi, jie gauna išsamią informaciją apie darbo paklausą Švedijoje. Šio dialogo tikslas - padėti naujai atvykusiam imigrantui integruotis į darbo rinką, pritaikant turimus darbinius įgūdžius ir rasti kalbos kursus. Dialogo rezultatas – sudarytas darbo, gyvenamosios vietos, kalbos kursų ir kitų iniciatyvų planas.

- *Mentorystės schemas*

Mentorystė – patikrintas socialinių ryšių ir įgūdžių plėtros metodas. Mentorystės projekto realizuojamų veiklų dėka, naujai atvykusiems imigrantams paskiriami mentoriai, atsižvelgiant į jų užimtumo galimybes ir turimą išsilavinimą.

- *Papildomi/tęstiniai kursai, asmenims, turintiems aukštąjį išsilavinimą (angl. k. - supplementary higher education courses)*

Švedijoje trūksta kvalifikuoto medicinos bei sveikatos priežiūros personalo. Atsižvelgiant į šią problemą, Švedijoje sukurtos naujos, teisiškai apsaugotas ir efektyviai veikiančios procedūros, leidžiančios pripažinti sveikatos bei medicininės priežiūros kvalifikacijas iš trečiųjų šalių.

- *Profesinis suaugusiųjų mokymas*

Profesinio mokymo prieinamumas yra aktualus, siekiant panaikinti atskirtį darbo rinkoje. Profesinis mokymas sudaro galimybes suaugusiems imigrantams mokytis visą gyvenimą, kad jie galėtų tobulinti įgytas žinias, įgūdžius ir tokiu būdu greičiau integruotųsi darbo rinkoje.

¹ Kokybės užtikrinimo pažymos gali būti išduodamos/ tvirtinamos valstybinių institucijų arba žymių ekonominių agentūrų, siekiant įrodyti bankams, teikiantiems paskolas pradedantiems verslininkams, kad jų verslas yra mažos rizikos. Pvz., Ispanijoje, Savivaldybės ekonomikos ir darbo rinkos institutas, veikiantis Terrassos mieste, suteikia pradedantiems verslininkams imigrantams kokybės antspaudus verslo planams, kurie yra rengiami bendradarbiaujant su tuo pačiu institutu.

- *Darbo ir verslo skatinimo programos*

Darbo vietų kūrimas bei tinkamų verslui sąlygų sudarymas prisideda prie veiksmingesnės ir efektyvesnės imigrantų integracijos. Atsižvelgiant į pastarąsias aplinkybes, Švedijoje keliomis pakopomis sumažintas pajamų mokestis, siekiant skatinti imigrantų įdarbinimą. Įmokos sumažintos taip pat ir darbdaviams.

Darbai naujai pradžiai – subsidijuojamos darbo vietos tiems asmenims ar grupėms, kurie yra itin atskirti nuo darbo rinkos. Darbo ir plėtros garantija reiškia, jog asmenims, ieškantiems darbo, turi būti siūlomi individualiai pritaikyti veiksmų planai, padedantys rasti darbą kaip įmanoma greičiau.

- *Parama Švedijoje gyvenantiems, bet gimusiems ne Švedijoje, verslininkams*

Ne Švedijoje gimę verslininkai sunkiau randa finansavimą įmonės plėtrai, todėl Švedijoje nuo 2008 m. iki 2010 m. skirta 20 milijonų Švedijos kronų profesionalioms konsultavimo paslaugoms suteikti bei galimybėms dalyvauti mentorystės schemose ir socialiniuose tinkluose skatinti.

Akultūracijos problema. Lietuvoje atliktų tyrimų (Bartkevičienė, 2014; Bartkevičienė, Žydžiūnaitė, 2014) rezultatai rodo, kad šeimos sujungimo, studijų, darbo/verslo pagrindu atvykę imigrantai siekia patenkinti sociokultūrinius poreikius ir tai yra neatsietina nuo akultūracijos problemos sprendimo. Panašias tendencijas atskleidžia ir užsienyje atlikti tyrimai (Ukasoanya, 2013). Atvykę į priimančiąją šalį imigrantai ir jų vaikai susiduria su akultūracijos patirtimis, kurios pasireiškia per kontaktą su priimančios šalies kultūra; konfliktą, kai imigrantas bando priimti naują kultūrą arba ją atmesti; teigiamą arba neigiamą prisitaikymą prie priimančios kultūros (Berry, 1986; Portes ir Rumbaut, 2001). Šiame procese imigrantai susiduria ne tik su kultūriniais konfliktais, kurie susiję su skirtingomis dviejų kultūrų taisyklėmis, reikšmėmis ir vertybėmis, bet ir su kultūriniu šoku (Zapf, 1993). Lietuvoje bendrojo lavinimo mokyklose atlikto tyrimo rezultatai (Žydžiūnaitė ir kt., 2005) atskleidė, kad mokytojams trūksta užsienio kalbų kompetencijos, metodinių žinių, metodinės literatūros bei specifinių žinių apie užsieniečių vaikų ugdymą. Visa tai apsunkina mokytojo ir mokinio komunikacijos procesą bei užsieniečio mokinio adaptaciją naujoje šalyje. Pastarojo tyrimo rezultatai patvirtino, kad Lietuvoje realizuojamos ugdymo programos savo turinio neorientuoja į tarpkultūriškumą, yra skiriamas nepakankamas dėmesys individualizuotų programų sudarymui. Užsienyje atlikto tyrimo rezultatai (Rogers-Sirin ir kt., 2014) parodė, jog ypač pažeidžiama yra pirmoji imigrantų vaikų karta, kuri patiria stiprų akultūracijos stresą, pasireiškiantį psichinės sveikatos sutrikimais. Vaikų akultūracijos problemos išryškėja ne tik palaikant ir plėtojant socialinius ryšius su priimančiosios šalies nariais, bet ir bendravime su tėvais. Portes ir Rumbaut (2001) išvystė keturių dalių akultūracijos modelį, kurio dinamika pasireiškia per imigrantų tėvų ir vaikų tarpusavio prisitaikymo prie naujos šalies santykius. Pastarųjų tyrėjų teigimu, akultūracijos procesas tampa *nedarnus* (angl. k. - *dissonant*) tuomet, kai

vaikai, greičiau nei jų tėvai, išmoksta priimančiosios šalies kalbą ir perima jos kultūrinės normas, o tuo pačiu atsiriboja nuo savo etninės kultūros. *Darnia* (angl. k.- *consonant*) akultūracija galime vadinti procesą, kuriame tėvai ir vaikai kartu, t.y. vienodu tempu, prisitaiko prie priimančiosios šalies kultūros ir atsiriboja nuo savo etninės kultūros. *Selektyvi* (angl. k.- *selective*) akultūracija, tai procesas, kurio metu tėvai ir vaikai išlaiko ryšius su abiejomis kultūromis, t.y. tiek priimančiosios, tiek kilmės šalies. Antrosios imigrantų kartos longitudinalinio tyrimo (Portes ir Rumbaut, 2001) duomenys atskleidė, jog nedarni akultūracija mažina tėvų autoritetą vaikų atžvilgiu ir didina nesaugumo jausmą, o tai tiesiogiai padidina vaikų psichinės sveikatos riziką. Selektyvus modelis turi daugiausiai teigiamų pasekmių, viena iš jų - imigrantų šeimų gebėjimas efektyviau įveikti diskriminacijos apraiškas pasitelkus šeimos ir etninės bendruomenės paramą.

Integracijos priemonės, nukreiptos į naujai atvykusių imigrantų akultūracijos problemų sprendimą. Lietuvoje atliktų tyrimų (Bartkevičienė, 2014; Bartkevičienė ir Žydžiūnaitė, 2014) rezultatai rodo, kad šeimos sujungimo, studijų, darbo/verslo pagrindu atvykę imigrantai dalyvauja priimančios šalies istorijos ir kultūros pažinimą bei tautinį sąmoningumą skatinančiuose užsiėmimuose. Imigrantai, dalyvaudami įvairiuose renginiuose apie Lietuvos kultūrą, turi galimybę pažinti priimančiosios šalies papročius, tradicijas, šventes, o dalyvaudami tautinio sąmoningumo renginiuose - puoselėti savo etninę kultūrą. Užsienyje atlikti tyrimai patvirtino, kad veiksmingas imigrantų (studentų) akultūracijos problemų sprendimas - individualus ir grupinis sociokultūrinis konsultavimas (Ukasoanya, 2013). Kitas svarbus aspektas - imigrantų vaikų akultūracijos problemų sprendimas. Specialistai, dirbantys su imigrantais vaikais ir jaunimu, pavyzdžiui, mokytojai, psichikos sveikatos gydytojai, socialiniai darbuotojai ir sveikatos priežiūros specialistai, žinodami akultūracijos streso poveikį, turi gebėti organizuoti efektyvesnę intervencijos procesą ir tokiu būdu sumažinti akultūracijos sukeltą stresą iki sisteminio lygio (An independent report submitted to the European Commission by the NESSE network of experts, 2008; Rogers-Sirin ir kt., 2014):

- psichinės sveikatos specialistai, dirbantys su imigrantų vaikais ir jaunimu, gali prisidėti prie psichinės sveikatos stiprinimo, padėdami imigrantams *susikurti stiprų paramos tinklą*. Ši intervencijos priemonė apima ne tik paramos tinklo sukūrimą, tačiau ir paties specialisto tapimą svarbiu socialinės paramos šaltiniu, taip pat imigranto įgalinimą identifikuoti galimus paramos šaltinius ar paskatinti patį tapti paramos šaltiniu. Šeimos ryšių stiprinimas, pasitelkiant *šeimos terapiją*, draugų rato vystymą per įvairias formalias ir neformalias grupes, klubus. Tinklo kūrimo intervencija yra efektyvesnė, jeigu jaunimas turi galimybių kurti socialinius ryšius, kurie atspindi šeimos kultūrą, o ne tik priimančiosios šalies kultūrą;

- imigrantų vaikai patiria sunkumų prisitaikydami naujoje švietimo sistemoje, todėl yra svarbi intervencija mokytojų ir tėvų lygmenyje. Šeimos lygmenyje, specialistams, dirbantiems su imigrantų šeimomis, yra rekomenduojama kultūriškai tinkamais ir aktualiais būdais skatinti imigrantų šeimų dalyvavimą savo vaikų mokykliniame gyvenime. Šeimos įtraukimas į vaikų mokymosi procesą ir komunikacijos su mokytojais stiprinimas gali užtikrinti efektyvesnį vaikų prisitaikymą naujoje mokykloje. Mokyklos turėtų kurti programas, kurios užtikrintų imigrantų šeimų komfortą, įsitraukimą ir galimybes prisidėti prie vaikų ugdymosi proceso. Svarbu organizuoti mokymus mokytojams, kad jie galėtų efektyviai dirbti su imigrantų tėvais, ypač tais, kurių kultūriniai įsitikinimai apie švietimą skiriasi nuo jų pačių;
- įvairių formų mentorystės programų mokyklose bei kitose neformaliose aplinkose realizavimas teigiamai veikia imigrantų vaikų mokymosi rezultatus bei adaptacijos naujoje šalyje procesą.

Užsienyje atlikti tyrimai (Lee, 2013; Linesch ir kt. 2014) ir gerųjų patirčių sklaidos priemonės (<http://www.fhspereclaver.org/migra-salut-mental/catala/news/Art%20Therapy.htm>); http://accessalliance.ca/sites/accessalliance/files/documents/Expressive_Arts_Delivery_Model.pdf), patvirtina, kad meno terapija arba meninės saviraiškos veiklos (dailės, muzikos, dramos, šokio) yra veiksminga imigrantų akultūracijos, sveikatos problemų sprendimo priemonė, kuri taikoma dirbant su imigrantėmis moterimis, imigrantų vaikais, paaugliais.

Socialinių ryšių stoka. Lietuvoje atliktų tyrimų (Žibas, 2012) rezultatai rodo, kad baltarusų, rusų ir ukrainiečių socialinių ryšių plėtros galimybės sietinos su imigrantų atvykimo tikslu, t. y. imigranto teisiniu statusu. Pastarojo tyrimo rezultatai atspindi, kad šeimos susijungimo pagrindais atvykstantys imigrantai apsiriboja sutuoktinio turimais socialiniais ryšiais (pvz., draugais, laisvalaikiu) ir ištekliais (pvz., būstas). Priešingai baltarusų, rusų ir ukrainiečių šeimų imigracijos atvejui, darbo imigrantai ir verslininkai sukuria platesnį socialinių ryšių ratą su daugumos visuomene. Pastarasis tyrimas atskleidė, kad didžioji dalis respondentų nepalaiko ryšių su Lietuvoje gyvenančių baltarusų, rusų ar ukrainiečių organizacijomis, susiformavusiomis tautinių mažumų kontekste. Bartkevičienės tyrimo rezultatai (2014) atskleidė, kad bendruomeninės organizacijos, t.y. imigrantų centrai yra pozityvi socioedukacinė aplinka, kurioje sudarytos sąlygos imigrantų socialinių ryšių plėtrai. Užsienyje atlikti tyrimai rodo, kad nauja aplinka ir kalbos sunkumai sukelia socialinę izoliaciją, kuri pasireiškia priimančios šalies kultūros tradicijų, normų stoka, socialinių ryšių nebuvimu su priimančios šalies nariais ir yra imigrantų uždaro gyvenimo rezultatas nepriklausomai nuo imigrantų atvykimo tikslo, lyties (Maydell - Stevens ir kt. 2007). Tuo tarpu kiti tarptautinėje erdvėje atlikti tyrimai (Ornelas ir kt., 2009; Ogunsiji ir kt., 2012) išryškina moterų

imigrančių socialinių ryšių stoką. Pavyzdžiui, Ornelas ir kt. (2009) patvirtina, jog meksikietės, ispaniškai kalbančios moterys, kurios gyvena JAV, turi mažiau išplėtotus socialinius ryšius nei tos, kurios yra gimusios JAV. Tyrimo (Ogunsiji ir kt., 2012) rezultatai atskleidė, kad moterys, atvykusios šeimos susijungimo atveju, buvo nepasirengusios imigracijos procesui, nes stokojo informacijos, žinių apie priimančiosios šalies kultūrą, todėl sunkiau adaptavosi priimančiojoje šalyje. Tas pats tyrimas parodė, kad imigrantės moterys jautėsi vienišos ir izoliuotos, joms buvo sunku užmegzti naujus socialinius ryšius, stokojo bendravimo su kaimynais ir savo šeimos nariais, gyvenančiais kilmės šalyje, ir tai darė neigiamą poveikį jų fizinei ir psichinei sveikatai.

Integracijos priemonės, nukreiptos į socialinių ryšių plėtrą. Lietuvoje (Gudžinskienė ir kt., 2012) ir užsienyje atliktų tyrimų (Meaney, 2008; Handy ir Greenspan, 2008) rezultatai rodo, kad imigrantų savanoriška veikla yra naudinga jų naujo socialinio gyvenimo konstravimo kontekste. Dalyvavimas savanoriškoje veikloje yra naudingas imigrantams, nepriklausomai nuo jų atvykimo tikslo, amžiaus, lyties, nes sudaro galimybes įsitraukti į bendruomenę; atsiranda priklausymo bendruomenei jausmas; kolegos noriai padeda mokytis ir suteikia informaciją; mokosi trumpų pokalbių (angl. k. - *small talk*) ir įgyjamos žinios apie priimančios šalies kultūrą; žmonės, dirbantys bendruomeninėse organizacijose, noriai suteikia imigrantams rekomendacijas, skirtas darbdaviams bei padeda susipažinti su gyvenimu ir organizacijomis, veikiančiomis teritorinėje bendruomenėje (Meaney, 2008). Tyrimo rezultatai (Handy ir Greenspan, 2008) parodė, kad moterys – imigrantės savanoriavusios religinėse kongregacijose, turėjo galimybes ne tik plėtoti socialinius ryšius bendruomenės ribose, bet ir už bendruomenės ribų, bei puoselėjo etninę identitetą organizuodamos multikultūrinius renginius. Minėto tyrimo rezultatai parodė, kad savanoriška veikla religinėse bendruomenėse buvo naudinga tiek imigrantams (ir vyrams, ir moterims), gyvenantiems 5 metus ir mažiau, tiek imigrantams (ir vyrams, ir moterims), gyvenantiems 5 metus ir daugiau priimančiojoje šalyje. Imigrantams, gyvenantiems 5 metus ir mažiau priimančiojoje šalyje, savanoriškos veiklos nauda pasireiškė šiais aspektais: susirado draugų; patobulino priimančios šalies kalbinius įgūdžius; įgijo žinių apie Kanados kultūrą; įgijo vietinės darbo patirties; padėjo susirasti darbą; gautos rekomendacijos, reikalingos darbdaviui. Tuo tarpu imigrantams, gyvenantiems 5 metus ir daugiau priimančiojoje šalyje, savanoriškos veikla buvo naudinga dėl šių aspektų: socialinių ryšių plėtros; įgytų naujų įgūdžių. Tyrimo rezultatai (Sinacore ir Lerner, 2013) atskleidė, kad etninės bendruomenės, suteikdamos imigrantams studentams paramą gyvenimo klausimais, sudaro ne tik socializacijos, bet ir socialinių ryšių plėtros galimybes.

Negatyvus visuomenės požiūris ir imigrantų diskriminacija. Lietuvoje atliktų tyrimų (Tarpautinė migracijos organizacija, 2012; Okunevičiūtė Neverauskienė ir kt., 2012) rezultatai rodo, kad imigrantai, nepriklausomai nuo jų atvykimo tikslo, amžiaus, lyties, rasės, susiduria su neigiamu

visuomenės požiūriu ir diskriminacijos apraiškomis. Pavyzdžiui, Lietuvos darbo rinkoje daugiausiai toleruojama diskriminacija, nukreipta į asmenis, nemokančius lietuvių kalbos (daugiau ar mažiau diskriminaciją pateisina atitinkamai 66% gyventojų), kalbančius kita gimtąja kalba (atitinkamai 45%), kitos rasės asmenis. Užsienyje atlikti tyrimai (James, 1997; Rumbaut, 1997) patvirtina, kad net imigrantų vaikai dažnai sudiduria su neigiamu visuomenės požiūriu ir rasine diskriminacija. Priešiškumo atmosfera formuoja kultūrinį diskursą, kuris gali daryti neigiamą įtaką, tiems, kurie turi išankstinę nuomonę apie imigrantus. Imigrantų vaizdinys populiariojoje kultūroje yra neigiamas ir nenuoseklus. Imigrantai yra vaizduojami stereotipiškai, kaip tingūs, turintys nusikaltėlio etiketę, neišsilavinę asmenys (Espanshade ir Calhoun, 1993; Muller ir Espanshade, 1985). Esses ir kt. (2001) pabrėžia, jog imigrantai yra suvokiami kaip grėsmė daugumos kultūrai, nes jie atima mokymosi ir darbo galimybes iš priimančios visuomenės narių. Kita vertus, imigrantai suvokiami kaip paramos gavėjai, t. y., kaip našta visuomenei ir jos nariams. Tuo tarpu Horenczyk (1996) teigia, jog nenuoseklus ir neigiamas požiūris į imigrantus atsiranda iš jų pažeidžiamumo nerimui ir su juo susijusiais sutrikimais. Neigiamas visuomenės požiūris tiesiogiai susijęs su imigrantų diskriminacijos problema. Nors kiekvienos demokratinės valstybės vizija ir pagrindinis siekis yra visiems žmonėms būdingo orumo ir lygių bei neatimamų teisių pripažinimas, tačiau, nepaisant visų demokratinėms valstybėms visuomeninių ir valstybinių institucijų pastangų, išlieka ryškios tam tikros diskriminacijos apraiškos (Valackienė ir Krašenkienė, 2005), su kuriomis susiduria ir etninės mažumos, t. y. imigrantai. Daugeliui etninių ir rasinių grupių diskriminacija išlieka įprastiniu JAV gyvenimo bruožu (Major ir kt., 2002). Tarp iš Lotynų Amerikos atvykusių imigrantų etninės ir rasinės diskriminacijos atvejai nustatyti švietimo sektoriuje (Hurtado ir kt., 1996; Pizarro, 2005), darbo rinkos sektoriuje (Mason, 2004), sveikatos priežiūros sektoriuje (Molina, 2006), apgyvendinimo sektoriuje (Ross ir Turner, 2005).

Integracijos priemonės, nukreiptos į visuomenės požiūrio kaitą ir imigrantų diskriminacijos apraiškų mažinimą. Lietuvoje atliktų tyrimų rezultatai (Bartkevičienė, Raudeliūnaitė, 2013; Bartkevičienė, 2014) ir Lietuvos bei užsienio gerosios praktikos (Bartkevičienė ir Bubnys, 2012; The Direction générale des relations interculturelles and produced by the Direction des affaires publiques et des communications of the Ministère de l'Immigration et des Communautés culturelles, 2006) rodo, kad strategijos, nukreiptos į visuomenės požiūrio kaitą ir imigrantų diskriminacijos apraiškų mažinimą, turi būti inicijuojamos mikro, mezo ir makro lygmenyse. Lietuvos patirtis rodo, kad siekiant ugdyti visuomenės sąmoningumą, toleranciją imigrantų atžvilgiu gali būti taikomos šios veikimo strategijos: i) fotografijų parodų viešosiose erdvėse organizavimas; ii) viešų diskusijų, debatų tarp imigrantų ir visuomenės narių formalaus ir neformalaus ugdymo ir kitose įstaigose organizavimas; iii) dokumentinių filmų apie imigrantų

integracijos galimybes kūrimas ir viešinimas formalaus ugdymo įstaigose; iv) radijo, televizijos laidų kūrimas apie imigrantų integracijos problemas ir transliavimas visuomenei (Bartkevičienė ir Bubnys, 2012).

Toliau pateikiamos *gerosios Kanados patirtys, nukreiptos į visuomenės sąmoningumo ir tolerancijos imigrantų atžvilgiu ugdymą*. Kanados patirtis rodo, kas veiksmingos strategijos, nukreiptos į visuomenės požiūrio kaitą yra šios: i) visuomenės tolerancijos ir sąmoningumo ugdymas, nukreiptas į stereotipų, negatyvių požiūrių laužymą, kovą su diskriminacija turi būti paremtas žmogaus teisių ugdymu, ypatingą dėmesį skiriant tarpkultūriniam ugdymui, realizuojamam įvairiuose švietimo lygiuose ir sistemose; ii) iniciatyvos, nukreiptos į tarpkultūrinio bendradarbiavimo skatinimą:

- skirtumų pažinimas dalyvaujant sporto, laisvalaikio veiklose, taip pat imigrantų kultūrų pažinimas per muziką, šokį ar maisto ruošimą;
- tarpkultūrinių dialogų organizavimas, nukreiptas į skirtingų etninių grupių vertybių, požiūrių, nuostatų, elgesio, asmeninių patirčių analizę.

Strategijos, mažinančios diskriminacijos apraiškas visuomenėje, inkorporuoja: 1. individualių teisinių konsultacijų teikimą imigrantams; 2. buto savininkų, būsto asociacijų narių sąmoningumo ugdymą, siekiant mažinti įtampas tarp skirtingų imigrantų etninių grupių ir kaimynystėje gyvenančių asmenų, tokiu būdu palengvinant prieigą prie būsto nuomos paslaugų; 3. supažindinimą buto savininkų, kurie nuomoja butus naujai atvykusiems imigrantams, su atvykusiųjų kultūros ypatumais; 4. tarpkultūrinių leidinių, skirtų įvairių sričių specialistams, rengimą ir platinimą; 5. tarpkultūrinių mokymų, skirtų asmenims dirbantiems multikultūrinėje aplinkoje (pedagogams, darbdaviams ir darbuotojams, sveikatos priežiūros ir socialines paslaugas teikiantiems specialistams, teisingumo ir teisės srityje dirbantiems specialistams, organizavimą (The Direction générale des relations interculturelles and produced by the Direction des affaires publiques et des communications of the Ministère de l'Immigration et des Communautés culturelles, 2006). „Canada, We all Belong“ iniciatyva ir „Citizine“ - į jaunimą nukreiptas internetinis puslapis pabrėžia imigracijos indėlį į Kanados ateitį ir pilietybės bei įsitraukimo (angl. k. - *inclusion*) vertybes, siekiant kovoti su rasizmu ir išankstiniais nusistatymais. „Welcome Home“ iniciatyva skatina vaikus kurti žinutes (angl. k. - *welcome messages*) imigrantams, kuriems suteikta Kanados pilietybė. Kiekvienais metais organizuojamos pilietiškumą skatinančios iniciatyvos, tokios kaip *Pilietiškumo savaitė*, kuri skatina bendravimo ir įtraukimo vertybes, jos metu suteikiamos padėkos, apdovanojimai asmenims už pilietiškumo propagavimą imigrantų integracijos kontekste (Xue, 2007).

Sveikatos problemos. Nacionalinėje erdvėje atlikto tyrimo rezultatai (Bartkevičienė, 2014) atskleidė imigrantų, atvykusių šeimos sujungimo, studijų, darbo/verslo pagrindu, fizinės ir psichinės sveikatos ugdymo/si poreikį, kuris neatsietinas nuo sveikatos problemų ir jų sprendimo. Užsienyje atlikti tyrimai (Sellers ir kt., 2006; Lee, 2013) rodo, kad imigracijos problemos sukelia moterims imigrantėms ir jų vaikams rimtų psichologinių problemų, kurios neatsietinos nuo psichinės ir fizinės sveikatos problemų ir žemo socialinio vertinimo. Patirti nuostoliai, susiję su imigracija ir nesugebėjimu sėkmingai įsitraukti į priimančios visuomenės aplinką, įskaitant kultūrinę ir socialinę izoliaciją, imigrantėms moterims sukelia psichologinių problemų, tokių kaip nostalgija, sielvartas, liūdesys, bejėgiškumas, nerimas, depresija ir pesimistinės mintys. Sellers ir kt. (2006) atliktas tyrimas parodė, kad tarp moterų imigracijos patirties ir depresijos egzistuoja ryšys, todėl yra poreikis teikti moterims imigrantėms sveikatos priežiūros, socialines paslaugas. Tuo tarpu kiti užsienyje atlikti tyrimai rodo, kad imigrantų imigracijos ir integracijos problemos sukelia psichinės sveikatos problemų, nepriklausomai nuo jų lyties (Finch ir kt., 2003; Grzywacz ir kt., 2005; Barry ir Grilo, 2003; Moradi ir Hasan, 2004; Jasinskaja-Lahti ir Liebkind, 2001; Jasinskaja-Lahti ir kt. 2003; Jasinskaja - Lahti ir kt. 2006). Nedarbo problemos priimančioje šalyje sukelia psichinės sveikatos problemų tiek moterims, tiek vyrams. Darbo paieškos, finansiniai sunkumai, susiję su bedarbyste, darbo reikalavimai - esminiai stresoriai, turintys įtakos psichinių ligų atsiradimui tarp Lotynų Amerikos imigrantų (Finch ir kt., 2003). Tuo tarpu Grzywacz ir kt. (2005) patvirtina, jog šeimos ir darbo nesuderinamumas daro neigiamą įtaką Meksikos imigrantų (tiek moterų, tiek vyrų) psichinei sveikatai, nes sukelia įvairaus lygio depresiją ir nerimą. Barry ir Grilo (2003) nustatė, jog Rytų Azijos imigrantai suvokiami kaip asmenys, patyrę individualią ir grupinę diskriminaciją priimančioje bendruomenėje ir šis suvokimas negatyviai veikia jų socialinį ir psichologinį funkcionavimą. Moradi ir Hasan (2004) tirdami 108 arabų kilmės amerikiečius, patvirtino, jog suvokiama diskriminacija yra neatsiejama nuo imigrantų psichologinių problemų. Suomijoje atlikti tyrimai patvirtino tarpusavio ryšį tarp imigrantų suvokiamos diskriminacijos ir jų psichologinio funkcionavimo, t. y., kuo didesnis suvokiamos diskriminacijos lygis, tuo prastesnė imigrantų psichologinė būseną, pasireiškianti nerimu, depresija, psichosomatiniiais sutrikimais (Jasinskaja-Lahti ir Liebkind, 2001; Jasinskaja-Lahti ir kt. 2003; Jasinskaja-Lahti ir kt. 2006;).

Integracijos priemonės, nukreiptos į imigrantų sveikatos problemų sprendimą. Lietuvoje atlikto tyrimo rezultatai (Bartkevičienė, 2014) parodė, kad šeimos sujungimo, studijų, darbo/verslo pagrindu atvykę imigrantai, nepriklausomai nuo jų lyties, sveikatos priežiūros ir sveikatos ugdymo/si poreikį sieja ne tik su fizinės sveikatos problemų sprendimu ir sveikatos ugdymo/si galimybėmis, bet ir su psichinės sveikatos problemų sprendimu. Tyrimo dalyviai pasakoja, jog susiduria su sveikatos problemomis, tokiomis kaip peršalimas, galvos skausmas, kosulys. Šią

problema spręsti jie siūlo įdarbinant bendruomeninėse organizacijose sveikatos priežiūros specialistą arba gydytoją, kuris galėtų suteikti pirminės sveikatos priežiūros paslaugas. Kitas glaudžiai susijęs poreikis su sveikatos priežiūra – sveikatos ugdymo/si poreikis. Imigrantai sveikatos ugdymo/si poreikį sieja ne tik su sveikatos problemų sprendimu, bet ir su sveikatos prevencijos galimybėmis bei naujų žinių, įgūdžių įgijimu. Respondentai akcentuoja pirmosios pagalbos kursų organizavimo bendruomeninėse organizacijose aktualumą. Tyrimo dalyviai teigia, jog šiuose kursuose jie galėtų įgyti naujų teorinių ir praktinių įgūdžių. Imigrantai psichologinės pagalbos poreikį sieja su psichologo - specialisto poreikiu, jo veiklos turiniu, psichologinėmis problemomis ir jų atsiradimo priežastimis. Tyrimo dalyviams reikalingas psichologas, kuris galėtų suteikti ne tik emocinę, bet moralinę paramą. Užsienyje atlikti tyrimai parodo strategijų, nukreiptų į moterų ir vaikų fizinės ir psichinės sveikatos problemų sprendimo, aktualumą (Sellers ir kt., 2006; Lee, 2013; Larsen ir kt., 2014; Linesch ir kt., 2014). Tyrimo rezultatai (Larsen ir kt., 2014) parodė, kad imigrančių moterų ir jų dukrų fizinis aktyvumas gali būti skatinamas, taikant tarpasmenines ir individualias intervencijas. Pastarasis tyrimas atskleidė, kad sėkmingai taikytos šios intervencijos:

- tarpasmeninės intervencijos realizuojamos:
 - a) *grupės lygmenyje*: 12 savaičių fizinio ėjimo programa, nemokami fitneso ir aerobikos užsiėmimai gimtąja imigrančių kalba, nukreipti į fizinio aktyvumo skatinimą; 6 mėnesių salsos ir merengės šokių grupės (šokių užsiėmimo trukmė 60 min.) organizuojamos gimtąja imigrančių kalba;
 - b) *šeimos lygmenyje*: mokymai, skatinantys sveiką mitybą ir fizinį aktyvumą; mamų ir dukrų 12 savaičių sveikatingumo programa įgyvendinta bendruomenės ir mokyklos aplinkose, inkorporuojanti šokio, sporto, laisvalaikio žaidimų užsiėmimus ir konsultavimą, nukreiptą į elgesio modeliavimą,
- *individualios intervencijos*: individualios konsultacijos, nukreiptos į fizinio aktyvumo skatinimą, skirtos imigrantėms moterims, gaunančioms žemas pajamas.

Tyrimo autoriai (Sellers ir kt., 2006) teigia, kad sveikatos priežiūros institucijose turi būti sudarytos galimybės gauti informaciją ne tik apie sveikatą ir socialinę gerovę, bet taip pat apie bendruomenėse vykdomas veiklas, švietimo sistemą, teisinės paslaugas ir įsidarbinimo galimybes. Pastarojo tyrimo rezultatai patvirtino, kad depresija sergančioms imigrantėms moterims padeda fizinės ir psichologinės sveikatos pagalbos teikimas. Imigrančių moterų depresijos simptomai siejami su skausmingomis jų gyvenimo problemomis, kurios neatsiejamos nuo socialinių problemų, todėl gydymas turi būti paremtas ne tik sveikatos, bet ir socialinių problemų sprendimu. Imigrantėms moterims buvo taikomas individualus ir grupinis konsultavimas. Tyrimo rezultatai

parodė, kad ypatingai veiksminga - grupinė terapija, kurios metu buvo užtikrinta saugi aplinka ir tokiu būdu moterys imigrantės galėjo dalintis savo socialinėmis problemomis, įveikti stigmos problemą, susijusią su prasta psichine sveikata.

IŠVADOS

- Naujai atvykę imigrantai susiduria su kompleksinėmis integracijos problemomis (kalbinio barjero problema, informacijos apie gyvenimą priimančioje šalyje stoka, dalyvavimo darbo rinkoje problema, akulturacijos problema, socialinių ryšių stoka, visuomenės negatyviu požiūriu ir diskriminacijos apraiškos), kurios yra pirminio lygio problemos ir skatina antrinio lygio problemų, t. y. fizinės ir psichinės sveikatos problemų, atsiradimą. Todėl trumpalaikės integracijos priemonės, taikomos naujai atvykusiems imigrantams, turi būti realizuojamos mikro (individo) ir/arba grupės (mezo) lygmenyse, teikiant kompleksinę pagalbą, paremtą įvairių sričių bendradarbiavimu.
- Naujai atvykę imigrantai, nepriklausomai nuo jų sociodemografinių charakteristikų ir atvykimo tikslo, susiduria su kalbinio barjero problema. Kalbinio barjero problema sprendžiama, pasitelkiant pagalbos įveikos strategijas:
 - ✓ valstybinės kalbos mokymosi kursų organizavimą, taikiant formalaus mokymosi, distancinio mokymosi, mokymosi namų aplinkoje, savarankiško ir kitas mokymosi formas, atliepiančias imigrantų mokymosi poreikius;
 - ✓ vaikų priežiūros ir užimtumo paslaugų teikimą, imigrantams dalyvaujant valstybinės kalbos mokymosi kursuose;
 - ✓ vertimo paslaugų teikimą, tvarkant dokumentus, susijusius su darbu, sveikata, mokslu, teisiniais reikalais iki to momento, kol asmuo įgyja priimančios šalies kalbinių įgūdžių ir gebėjimų;
 - ✓ savanorytės galimybių sudarymą, skatinant imigrantus dalyvauti nevyriausybinių organizacijų, religinių bendruomenių, socialinių įmonių veiklose.
- Naujai atvykę imigrantai, nepriklausomai nuo jų sociodemografinių charakteristikų ir atvykimo tikslo, susiduria su “čia ir dabar” informacijos apie gyvenimą priimančioje šalyje stoka. Trumpalaikės integracijos priemonės nukreiptos į naujai atvykusių imigrantų informacijos aktualizavimą, pasireiškia:
 - ✓ nukreipimo paslauga, kai atvykę imigrantai yra nukreipiami pas įvairius specialistus bendruomenėse, dirbančius ekonominėse, socialinėse, sveikatos, kultūros, švietimo ir turizmo įstaigose, suteikiant palydėjimo paslaugą.
 - ✓ individualių ir/arba grupinių įvairių sričių specialistų konsultacijų/mokymų/mentorystės programų organizavimu, kurių metu atvykę imigrantai supažindinami su tvarka tokiose kasdienio gyvenimo srityse, kaip valstybinės kalbos mokymosi galimybės, viešasis transportas, telekomunikacijos tinklai, švietimo/mokymo paslaugos, bankininkystė, darželiai, registracija į mokyklas, su būstu susiję reikalai (ypač bendraujant su nuomotojais

bei komunalinių paslaugų tiekėjais), sveikatos priežiūra, laisvalaikio praleidimo būdai, saugumas ir t.t.

- ✓ informacinių leidinių ir elektroninių tinklapių prieinamumo užtikrinimu, kai pateikiama naujai atvykusiems imigrantams aktuali informacija jų gimtąja kalba.

Naujai atvykę imigrantai (šeimos susijungimo, dažniau moterys nei vyrai; studijų pagrindu atvykę imigrantai) susiduria su dalyvavimo darbo rinkoje problema. Individualus ir grupinis imigrantų konsultavimas, paremtas karjeros projektavimo klausimais, yra aktuali integracinė priemonė, kuriai būdingas veiklų muldimensiškumas, sudarantis galimybes imigrantui ir/arba imigrantų grupei patenkinti individualius poreikius. Imigrantų konsultavimas, paremtas karjeros projektavimu pasireiškia per:

- ✓ tarpininkavimą ir konsultavimą, siekiant legalizuoti su išsilavinimu susijusius imigrantų dokumentus;
 - ✓ diskusijų organizavimą apie laisvas darbo vietas, kaip pasirengti gyvenimo aprašymus ir darbo pokalbiams;
 - ✓ informacinių filmų peržiūrų organizavimą, siekiant supažindinti imigrantus, kaip veikia organizacijos priimančiojoje šalyje, kokie egzistuoja kultūriniai, darbo metodų skirtumai lyginant su jų kilmės šalimi;
 - ✓ pravedimą simuliacinių užsiėmimų, kurių metu sprendžiamos problemos su bendravimo kultūros, darbo principų skirtumais ir kt., su kuriais imigrantai susiduria priimančiosios šalies naujose darbo vietose;
 - ✓ mokomųjų dirbtuvių organizavimą, kuris apima įvairias sritis, kuriose su sunkumais susiduria imigrantai. Tai - darbas, išsilavinimas, santykiai, fizinė ir psichinė sveikata. Dirbtuvės gali apimti ir priimančios kalbos mokymąsi, kuris yra tikslingai nukreiptas į darbinės aplinkos žodyno plėtrą.
- Naujai atvykę imigrantai, nepriklausomai nuo jų sociodemografinių charakteristikų ir atvykimo tikslo, susiduria su akultūracijos problema įvairiose socialinėse aplinkose (darbo, laisvalaikio, švietimo, sveikatos priežiūros ir pan. aplinkose). Akultūracija pasireiškia kultūriniu šoku, savo identifikacijos stoka, imigrantų vaikų ir tėvų šeimyninėmis problemomis pritaikymo prie priimančios šalies kultūros kontekste, todėl trumpalaikės integracijos priemonės, turi inkorporuoti šais pagalbos strategijas:
- ✓ individualų ir/arba grupinį sociokultūrinį konsultavimą;
 - ✓ šeimos, meno terpįją ir/ arba menininę saviraišką skatinačius užsiėmimus;

- ✓ etnokultūrinių mugių organizavimą, kuris sudaro galimybes imigrantams puoselėti etninę kultūrą;
- ✓ priimančiosios šalies etnokultūrinių renginių/festivalių organizavimą.
- Naujai atvykę imigrantai (šėimos susijungimo atveju atvykę asmenys, ypatingai moterys) susiduria su socialinių ryšių stoka priimančioje šalyje. Imigrantų savanoriška veikla nevyriausybinėse, religinėse, socialinėse bendruomenėse yra priemonė, pasireiškianti naudos rezultatų daugiadimensiškumu trumpalaikės integracijos kontekste. Imigrantų savanoriškos veiklų realizavimas ne tik skatina imigrantų socialinių ryšių plėtrą, bet ir sudaro galimybes tobulinti priimančios šalies kalbinius įgūdžius, įgyti žinių apie Lietuvos kultūrą ir darbo patirties, susirasti darbą, gauti rekomendacijas, reikalingas darbdaviui.
- Naujai atvykę imigrantai, nepriklausomai nuo jų sociodemografinių charakteristikų ir atvykimo tikslo, susiduria su visuomenės neigiamu požiūriu ir diskriminacijos apraiškėmis. Todėl individualių teisinių ir arba grupinių teisinių/edukacinių konsultacijų/užsiėmimų imigrantams organizavimas yra ne tik aktuali integracinė priemonė, bet ir pagalbos intervencija, pasižyminti prevencine funkcija.
- Naujai atvykę imigrantai, nepriklausomai nuo jų sociodemografinių charakteristikų ir atvykimo tikslo, susiduria su fizinės sveikatos problemomis ir siekia patenkinti su fizine sveikata susijusius poreikius. Nedarbantys, naujai atvykę imigrantai (studentai, šėimos pagrindu atvykę asmenys), turintys laikinus leidimus gyventi Lietuvoje, neturi sveikatos apsaugos garantijų. Todėl informaciniai užsiėmimai apie sveikatos apsaugos sistemą, fizinės sveikatos ugdymo/si, pirmosios pagalbos užsiėmimai yra esminės trumpalaikės integracijos priemonės, kurios sudaro galimybes nedirbantiems asmenims, turintiems laikinus leidimus gyventi Lietuvoje, dalyvauti neformalioje sveikatos apsaugos sistemoje. Socialiai jautrios imigrantų grupės, tokios kaip šėimos, atvykusios susijungimo pagrindu, ypatingai moterys, vaikai susiduria su psichinės sveikatos problemomis integracijos procese, todėl šioms grupėms turi būti nemokamai teikiamos psichologinės/psichoterapinės, meditacinės paslaugos (individualus ir grupinis psichologinis-socialinis konsultavimas, grupinė psichoterapija, meno terapija ir/ arba meninės saviraiškos užsiėmimai).
- Valstybinių, nevyriausybinių, privataus sektoriaus organizacijų, dirbančių su imigrantais (mezo) lygmenyje integracijos priemonės, turi būti nukreiptos į imigrantų valstybinės lietuvių kalbos programos tobulinimą, siekiant patenkinti imigrantų individualius valstybinės kalbos mokymosi poreikius. Imigrantų valstybinės kalbos mokymosi programos tobulinimas sietinas su lietuvių kalbos mokymosi programos intensyvumu, mokymo/si

metodų, kalbos taikymo sričių pasirinkimu, siekiant spręsti imigrantų kalbinio barjero problemą valstybės (makro) lygmenyje.

- Valstybinių, nevyriausybinių, privataus sektoriaus organizacijų (mezo) lygmenyje integracijos priemonės turi būti nukreiptos į specialistų (lietuvių kalbos specialistų, socialinių darbuotojų, migracijos srityje dirbančių specialistų, švietimo sistemoje dirbančių pedagogų, sveikatos priežiūros specialistų), dirbančių su imigrantais lingvistinių (antrosios užsienio kalbos), profesinės ir multikultūrinės kompetencijos tobulinimą, siekiant visuomenės sąmoningumo, tolerancijos imigrantų atžvilgiu didinimo ir imigrantų diskriminacijos apraiškų mažinimo valstybės (makro) lygmenyje.
- Organizacijų (mezo) lygmenyje integracijos priemonės turi būti nukreiptos į aukštųjų mokyklų studijų programų (socialinio pedagogo, socialinio darbuotojo, lietuvių kalbos mokytojų ir kitų sričių mokytojų, sveikatos priežiūros darbuotojų, verslo administravimo) tobulinimą, ugdant būsimų specialistų tarpkultūrinę kompetenciją, kuri neatsietina nuo visuomenės sąmoningumo, tolerancijos imigrantų atžvilgiu didinimo ir imigrantų diskriminacijos apraiškų mažinimo valstybės (makro) lygmenyje.
- Politiniame valstybės (makro) lygmenyje integracijos priemonės turi būti nukreiptos į *institucijų, teikiančių pagalbą imigrantams bendradarbiavimo stiprinimą* (NVO sektorius, valstybinės institucijos, profsąjungos, verslo sektorius, darbdavių sektorius) *ir imigrantų integracijos politikos tobulinimą, inicijuojant ir įgyvendinant pokyčius įstatyminėje bazėje*, paremtus imigrantų netolerancijos, diskriminacijos problemų sprendimu, imigrantų teisių atstatymu (verslo pagrindu atvykę asmenys, privalo įdarbinti 3 Lietuvos piliečius nuo 2015-05-01); imigrantų sveikatos apsaugos problemų sprendimu (studentai ir nedirbantys imigrantai, turintys laikinus leidimus gyventi Lietuvoje, neturi teisės gauti nemokamų sveikatos priežiūros paslaugų) ir kitų imigrantams aktualių integracijos problemų sprendimu.

REKOMENDACIJOS

- Lietuvoje trūksta tyrimų, kurie kompleksiškai įvertintų imigrantų vaikų ir moterų integracijos procesą Lietuvoje, todėl tyrėjams rekomenduojama ištirti imigrantų vaikų ir moterų, kaip socialiai jautrių grupių, integracijos proceso specifiškumą.
- Bendruomeninėms organizacijoms, dirbančioms su imigrantais, rekomenduojama plėtoti iniciatyvas, ugdančias visuomenės sąmoningumą ir toleranciją imigrantų atžvilgiu („Gyvosios bibliotekos“ realizavimas; imigrantų gerųjų integracijos patirčių sklaida TV laidose, spaudoje; nuotraukų, piešinių, meno dirbinių parodų organizavimas; edukacinių-refleksinių diskusijų organizavimas). Bendruomeninėms organizacijoms, dirbančioms su imigrantais, rekomenduojama skatinti naujai atvykusių imigrantų, ypač nedarbingų asmenų, moterų ir jaunimo, įsitraukimą į savanoriškas veiklas, siekiant juos įgalinti savarankiškai ieškoti tinkamų pagalbos išteklių.
- Socialinės ir kultūros politikos formuotojams ir įgyvendintojams rekomenduojama remti imigrantų etninių bendruomenių kūrimąsi, siekiant sudaryti galimybes imigrantams puoselėti etninę kultūrą.
- Socialinės ir ekonomikos politikos formuotojams bei įgyvendintojams rekomenduojama kurti ir plėtoti aktyvias integracijos į darbo rinką priemones, skatinančias imigrantus mokytis visą gyvenimą, ir plėtoti smulkųjų, vidutinį verslą (profesinis mokymas, perkvalifikavimo kursai imigrantų gimtąja kalba; subsidijuojami darbai; darbo ir verslo skatinimo programų realizavimas, pradedančiųjų verslininkų rėmimo programų įgyvendinimas).
- Imigrantų integracijos politikos formuotojams ir įgyvendintojams rekomenduojama įtraukti savivaldybes ir jų atstovus į imigrantų integracijos politikos įgyvendinimo procesą, sudarant galimybes NVO sektoriui, dirbančiam su imigrantais, gauti papildomą finansavimą iš savivaldybės lėšų finansuojamų programų.

LITERATŪRA

1. Angelow, L., Lah, W. P. Expressive Arts as an Innovative Service Delivery Model. *Access alliance*. Prieiga internetu: http://accessalliance.ca/sites/accessalliance/files/documents/Expressive_Arts_Delivery_Model.pdf
2. Barry, D. T., Grilo, C. M. (2003). Cultural, self-esteem, and demographic correlates of perception of personal and group discrimination among East Asian immigrants. *American Journal of Orthopsychiatry*, 73(2), 223-229.
3. Bartkevičienė A., Raudėliūnaitė R. (2012). Imigrantų, atvykusių iš ne Europos Sąjungos šalių, integracijos priemonių poreikis Lietuvoje. *Socialinis darbas*, 11(2), 341–354
4. Bartkevičienė, A. (2014). Imigrantų savivaldus mokymasis bendruomeninėse organizacijose. Nepublikuota daktaro disertacija. Šiaulių universitetas.
5. Bartkevičienė, A., Bubnys, R. (2012). *Socialinis darbas su prieglobstį gavusiais užsieniečiais*. Metodinė priemonė. Šiaulių valstybinė kolegija.
6. Bartkevičienė, A., Žydžiūnaitė, V. (2014). Working strategies of community-based organizations aimed to realize immigrants' self-directed learning as a way to solve the problems of socio-cultural integration. 7th International Conference of Education, Research and Innovation Seville, Spain.
7. Beresnevičiūtė, V. (2005). Etninių grupių socialinės integracijos dimensijos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
8. Beresnevičiūtė, V.; Leončikas, T.; Žibas, K. (2009). Migrantų gyvenimas Lietuvoje: visuomenės nuostatos ir migrantų patirtys. *Etniškumo studijos*, 2, 77–102.
9. Berry, J. W. (2011). Integration and Multiculturalism: Ways towards social Solidarity. *Papers on Social Representations*, 20 (1). Prieiga internetu: www.psych.lse.ac.uk/psr/PSR2011/20_02.pdf
10. Berry, J. W., Trimble, J., & Olmeda, E. (1986). The assessment of acculturation, In W.J. Lonner & J.W. Berry (Eds.), *Field Methods in cross-cultural research* (pp. 82-104). London: Sage.
11. Breton, R. (1992). Report of the Academic Advisory. Panel on the Social and Cultural Impacts of Immigration. Canada: Research Division, Strategic Planning and Research, Immigration Policy Group, Employment and Immigration.
12. Castles, S. (1993). Migrant incorporation in highly developed countries: an international comparison. *Occasional Paper*, 27, 40. Prieiga internetu: <http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1024&context=cmsocpapers>
13. Papademetriou, D. G., Somerville, W., Sumption, M. (2009). *The Social Mobility of Immigrants and Their Children*. Migration Policy Institute. <http://www.migrationpolicy.org/research/social-mobility-immigrants-and-their-children>
14. Desiderio, M. V. (2014). *Policies to support immigrant entrepreneurship*. Washington, DC: Migration Policy Institute.
15. Entzinger, H., Biezeveld, R. (2002). *Benchmarking in Immigrant Integration*, Report for the European Commission. Prieiga internetu: http://ec.europa.eu/home-affairs/doc_centre/immigration/docs/studies/benchmarking_final_en.pdf

16. Espanshade, T. J., & Calhoun, C. A. (1993). An analysis of public opinion toward undocumented migration. *Population Research and Policy Review*, 12(3), 189-224.
17. Esser, H. (2006). Migration, language and integration. AKI Research Review 4. Prieiga internetu: <http://bibliothek.wzb.eu/pdf/2006/iv06-akibilanz4b.pdf>
18. Esses, V. M., Dovidio, J. F., Jackson, L. M., & Armstrong, T. L. (2001). The immigration dilemma: The role of perceived group competition, ethnic prejudice, and national identity. *Journal of Social Issues*, 57(3), 389-412.
19. Etzinger, H.; Biezeveld, R. (2003). Benchmarking Integration. Rotterdam: Erasmus University Rotterdam.
20. Europos migracijos tinklo Lietuvos informacijos centras (2013). Aukštos kvalifikacijos ir kvalifikuotų trečiųjų šalių piliečių pritraukimas. Studija-klausimynas. Vilnius
21. Finch, B. K., Catalano, R. C., Novaco, R. W., Vega, W. A. (2003). Employment Frustration and Alcohol Abuse/Dependence Among Labor Migrants in California. *Journal of Immigrant Health*, 5, (4), 181-186.
22. Fix M., Papademetriou D., G., Batalova J., Terrazas A., Yi-Ying L., S, Mittelstadt M. (2009) Migration and the Global Recession. A Report Commissioned by the BBC World Service. Prieiga internetu: <http://www.migrationpolicy.org/.../MPI-BBCreport-Sept09.pdf>
23. Fossati, F. (2011). The effect of integration and social democratic welfare states on immigrants' educational attainment: a multilevel estimate. *Journal of European Social Policy*, 21(5) 391-412.
24. Gambol, P., Gambol, M. (2002). Vulnerability in the Asian or Pacific Islander Immigrant Child. *The Journal of School Nursing*, 18(6), 314-321.
25. Grzywacz, J. G., Quandt, S. A., Arcury, T. A., Marin, A. (2005). The Work-Family Challenge and Mental Health: Experiences of Mexican Immigrants. *Community, Work and Family*, 8(3), 271-279.
26. Gudžinskienė, V., Kurapkaitienė, N., Januškevičiūtė, A. (2013). Savanorystės multikultūrinėje aplinkoje vadovas: projekto patirtis. Projektas „Multikultūrinis savanorytės centras (MSC): lietuvių visuomenės ir tšp tarpusavio darna“. Prieiga internetu: http://www.tja.lt/images/stories/dokumentai/EIF2012/vadovas_visas.pdf
27. Hand, F., Greenspan, I. (2009). Immigrant volunteering: A stepping stone to integration? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 38(6), 956–982.
28. Heckmann, F. (2008). Education and migration strategies for integrating migrant children in European schools and societies. A synthesis of research findings for policy-makers. Prieiga internetu: <http://www.nesse.fr/nesses/activities/reports/activities/reports/education-and-migration-pdf>
29. Hernandez, D. J., Cervantes, W. D. (2011). Children in Immigrant Families: Ensuring Opportunity for Every Child in America. Report from the Foundation for Child Development. Prieiga internetu: <http://fcd-us.org/sites/default/files/First%20Focus%20-%20Children%20in%20Immigrant%20Families.pdf>
30. Hernández-Plaza, S., Alonso-Morillejo, E., Pozo-Muñoz, C. (2006). Social Support Interventions in Migrant Populations. *British Journal of Social Work*, 36 (7), 1151–1169.
31. Holge, K. (2004). Recruitment and migration in the ICT sector. Osnabruk: IMIS: Beitrage, 147-172.

32. Horenczyk, G. (1996). Immigrants' perceptions of host attitudes and their reconstruction of cultural groups. *Applied Psychology: An International Review*, 46(1), 34-38.
33. Hurtado, S., Carter, D. F., Spuler, A. (1996). Latino student transition to college: Assessing difficulties and factors in successful college adjustment. *Research in Higher Education*, 37(2), 135-157.
34. Iššūkiiai ir jų sprendimo galimybės siekiant socialinės partnerystės Lietuvoje integruojant trečiųjų šalių gyventojus. Tyrimo ataskaita, 2010 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-15].
35. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties. Valstybės žinios. 2004, Nr. 73-2539.
36. Yakushko, O. (2006). Career development of immigrant women. In W. B. Walsh , M. J. Heppner (Eds.), *Handbook of career counseling of women* (2nd ed., pp. 387-426). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
37. Yakusho, O., Backhaus, A., Watson, M., Ngaruiya, K., Gonzalez, J. (2008). Career Development Concerns of Recent Immigrants and Refugees. *Journal of Career Development*, 34 (4), 362- 396.
38. James, D.C. (1997). Coping with a new society: The unique psychosocial problems of immigrant youth. *Journal of School Health*, 67 (3), 98 - 102.
39. Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K. (2001). Perceived discrimination and psychological adjustment of Russian speaking immigrant adolescents in Finland. *International Journal of Psychology*, 36(3), 174-185.
40. Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K., Horenczyk, G., Schmitz, P. (2003). The interactive nature of acculturation: Perceived discrimination, acculturation attitudes and stress among young ethnic repatriates in Finland, Israel and Germany. *International Journal of Intercultural Relations*, 27(1), 79-97.
41. Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K., Jaakkola, M., Reuter, A. (2006). Perceived Discrimination, Social Support Networks, and Psychological Well-being Among Three Immigrant Groups. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 37(3), 293-311.
42. Kim, B. S. K., Abreu, J. M. (2001). Acculturation measurement: Theory, current instruments, and future directions. In J. G. Ponterotto, J. M. Casas, L. A. Suzuki, C. M. Alexander (Eds.), *Handbook of multicultural counseling* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
43. Korac, M. (2001). Cross-Ethnic, Self-Reception System, and Functional Integration of Refugees From the Former Yugoslavia in Rome. *Journal of International Migration and Integration*, 2 (1), 1-26.
44. Lamba, N. K., Krahn, H. (2003). Social capital and refugee resettlement: The social networks of refugees in Canada. *Journal of International Migration and Integration*, 4, (3), 335-360
45. Larsen, B., A., Noble, M., L., Murray, K., E., Marcus, B., H. (2014). Physical Activity in Latino Men and Women: Facilitators, Barriers, and Interventions. *American Journal of Lifestyle Medicine*, 2(5), 1-27.

46. Lee, S. Y. (2013). "Flow" in Art Therapy: Empowering Immigrant Children With Adjustment Difficulties. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*, 30, (2), 56-63.
47. Li, P. S. (2003). Deconstructing Canada's discourse of immigrant integration. The PCERII Working Paper Series. Prieiga internetu: <http://www.ualberta.ca/~pcerii/WorkingPapers/WP04-03.pdf>
48. Linesch, D. Ojeda, A., Fuster, M. A., Moreno, S., Solis, G. (2014). Art Therapy and experiences of Acculturation and Immigration, Art Therapy. *Journal of the American Art Therapy Association*, 31(3), 126-132.
49. Logan, J. R., Drew, J.,A.,R. (2011). Human capital, gender, and labour force incorporation: The case of immigrants from the Former Soviet Union. *International Journal of Comparative Sociology*, 52(1-2), 25–44.
50. Logger, C., Paulsen, N., Rothfus, J. (2006). Integration and citizenship. Integration of immigrants and refugees toward citizenship in a democratic society. Netherland: Goed
51. Wilkinson, L., Tracey, P., Chaturvedi, R. (2006). The short-term, medium-term, and long-term economic performance of immigrant women in Canada and the United States. *Journal of International Migration and Integration*, 7, (2), 195-217.
52. Maydell-Stevens, E., Masgoret, A., M., Ward, T. (2007). Problems of psychological and sociocultural adaptation among russian-speaking immigrants in New Zealand. *Social Policy Journal of New Zealand*, 30, 178-198.
53. Major, B., Gramzow, R., McCoy, S. K., Levin, S., Schmader, T., & Sidanius, J. (2002). Perceiving personal discrimination: The role of group status and status legitimizing ideology. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, (3), 269-282.
54. Martikainen, T. (2005). Religion, Immigrants and Integration. AMID Working Paper Series 43/2005. Aalborg: AMID.
55. Mason, P. L. (2004). Annual income, hourly wages, and identity among Mexican-Americans and other Latinos. *Industrial Relations*, 43(4), 817-834.
56. McCarthy, K. (1998). Adaptation of Immigrant Children to the United States: A Review of the Literature. Prieiga internetu: <http://crcw.princeton.edu/workingpapers/WP98-03-McCarthy.pdf>
57. Meaney, J. (2008). Adult Immigrant Learning Needs in Atlantic Canadian Communities. Report on a Series of Community Knowledge – Exchange Meetings. Ottawa, Ont.: Canadian Council on Learning.
58. Mehta, K., Gabbard, S. M., Barrat, V., Lewis, M., Carroll, D., & Mines, R. (2000). Findings from the National Agricultural Workers Survey (NAWS), 1997-1998: A demographic and employment profile of United States farmworkers. Washington, DC: U.S. Department of Labor.
59. Metinė politikos ataskaita: migracija ir prieglobstis (2013). Prieiga internetu: <http://emn.lt/category/tyrimai/apzvalgos/>
60. Migracijos departamento prie LR vidaus reikalų ministerijos 2015.02.03 duomenys. Prieiga internetu: <http://www.migracija.lt/index.php?2005061014>.
61. Molina, N. (2006). Fit to be citizens?: Public health and race in Los Angeles, Berkeley: University of California Press.

62. Moradi, B., Hasan, N. T. (2004). Arab American persons' reported experiences of discrimination and mental health: The mediating role of personal control. *Journal of Counseling Psychology*, 51(4), 418-428.
63. Muller, T., Espanshade, T. J. (1985). *The fourth wave: California's newest immigrants*. Urban institute Press, Washington: DC.
64. Naujoji Europos integracijos darbotvarkė (2012). Prieiga internetu: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:113:0011:0016:LT:PDF>.
65. Ne ES Šalių Aukštos kvalifikacijos specialistų įsidarbinimo galimybės Lietuvoje (įgyvendinant projektą „Aukštos kvalifikacijos trečiųjų šalių piliečių priėmimo ir integracijos skatimas Šiaurės Lietuvos regione“, finansuojamą pagal Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai 2007 m. metinę programą. (2009). Šiaulių verslo inkubatorius: Lucilijus.
66. Ogunsiji, O., Wilkes, L., Jackson, D., Peters, K. (2012). Beginning Again: West african Women's Experiences of Being Migrants in Australia. *Journal of Transcultural Nursing*, 23(3), 279-286.
67. Okunevičiūtė Neverauskienė, L. (2011). Diskriminacijos apraiškos: aktuali būklė bei tendencijos antidiskriminacijos srityje Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 22(2), 115-128.
68. Oreoupoulos, P. (2011). Why Do Skilled Immigrants Struggle in the Labour Market? A Field Experiment with Thirteen Thousand Resumes. *American Economic Journal: Economic policy*, 3(4), 148-171.
69. Ornelas, I. J., Perreira, K. M., Beeber, L., Maxwell, L. (2009). Challenges and Strategies to Maintainin g Emotional Health: Qualitative Perspectives of Mexican Immigrant Mothers. *Journal of Family Issues*, 30(11), 1556-1575.
70. Perret, R. , Lucio, M.M., McBride, J., Craig, S. (2012). Trade Union Learning Stragies and Migrant Workers: Policies and Practices in a New- liberal environment. *Urban studines*, 49(3), 649-667.
71. Pickett, K., E., James, O., W., Wilkinson R., G. (2006). Income inequality and the prevalence of mental illness. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 60, 646-7.
72. Pizarro, M. (2005). *Chicanas and Chicanos in school: Racial profiling, identity battles, and empowerment*. Austin: University of Texas Press.
73. Pransky, G., Moshenberg, D., Benjamin, K., Portillo, S., Thackrey, J. L., Hill-Fotouhi, C. (2002). Occupational risks and injuries in nonagricultural immigrant Latino workers. *American Journal of Industrial Medicine*, 42(2), 117-123.
74. Quell C. (2002). Official languages and immigration: obstacles and opportunities for immigrants and communities. Ottawa: Office of the Commissioner of Official Languages. Prieiga internetu: http://www.officiallanguages.gc.ca/docs/e/obstacle_e.pdf.
75. Remennick, L. (2003). What Does Integration Mean? Social Insertion of Russian Jewish Immigrants in Israel. *Journal of International Migration and Integration*, 4(1), 23-48.
76. Rogers-Sirin, L., Ryce, P., Sirin, S. R. (2014). Acculturation, Acculturative Stress, and Cultural Mismatch and Their Influences on Immigrant Children and Adolescents' Well-Being. *Advances in Immigrant Family Research*, doi 10.1007/978-1-4614-9123-3_2.
77. Ross, S. L., Turner, M. A. (2005). Housing discrimination in metropolitan America: Explaining changes between 1989 and 2000. *Social Problems*, 52(2), 152-180.

78. Rumbaut, R. G., Portes, A. (Eds.). (2001). *Ethnicities: Children of immigrants in America*. Berkeley: University of California Press.
79. Rumbaut, R. (1997). *Ties that Bind: Immigration and Immigrant Families*. Immigration and the family: research and policy on U.S. immigrants. Prieiga internetu: http://www.academia.edu/1444887/New_Directions_in_Research_with_Immigrant_Families_and_Their_Children
80. Sellers, S., Ward, C. E., Pate, D. (2006). Dimensions of Depression. A Qualitative Study of Wellbeing Among Black African Immigrant Women. *Qualitative Social Work*, 5(1), 45-66.
81. Sinacore, A.L., Lerner, S. (2013). The cultural and educational transitioning of first generation immigrant undergraduate students in Quebec, Canada. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 13(1), 67-85.
82. Sipavičienė, A., Gaidys, V., Jeršovas, M. (2010). *Lietuvos gyventojų požiūris į imigraciją ir darbo imigrantus: tyrimo ataskaita*. Vilnius: TMO.
83. Swedish integration policy. (2009). Ministry of Integration and Gender Equality, Fact Sheet
84. Šumskienė, S., Sipavičienė, A., Jeršovas M. (2012). *Studentų iš trečiųjų šalių patirtis Lietuvoje: sociologinio tyrimo rezultatai*. Vilnius: TMO.
85. Taljūnaitė M., Labanauskas L. (2009). *Lietuviai svetur: tautinio tapatumo išsaugojimas*. Studija. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
86. Terrazas A. (2011). Migration and development: Policy Perspectives from the United States. Paper on Transatlantic Methods for Handling Global Challenges in the European Union and the United States. Prieiga internetu: www.migrationpolicy.org/pubs/migdevpolicy-2011.pdf
87. Ukasoanya, G. (2013). Social Adaptation of New Immigrant Students: Cultural Scripts, Roles, and Symbolic Interactionism. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 36(2), 150-161.
88. Valackienė, A., Krašenkienė, A. (2007). Diskriminacijos raiška ir valstybės institucijos bei visuomeninis sektorius. *Filosofija. Sociologija*, 18(2), 32-44.
89. Valtonen, K. (2008). *Social Work and Migration: Immigrant and Refugee Settlement and Integration*. Farnham, Surrey: Ashgate Publishing Limited.
90. Vasileva, K. (2011). Population and social conditions. Eurostat statistics in focus 34, 1-8. Prieiga internetu: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-034/EN/KS-SF-11-034-EN.PDF.
91. Wilkinson, J. (2010). Personal communities: Responsible individualism or another fall for public [man]? *Sociology*, 44(3), 453-470.
92. Xue, L. (2007). Portrait of an Integration Process Difficulties encountered and resources relied on for newcomers in their first 4 years in Canada. *Evidence from three waves of the Longitudinal Survey of Immigrants to Canada (LSIC)*. Prieiga internetu: <http://www.cic.gc.ca/english/pdf/research-stats/portrait-integr-process-e.pdf>
93. Zapf, M. K. (1993). Remote practice and culture shock: social workers moving to isolated northern regions. *Social Work*, 38(6), 694-704.
94. Žibas K. (2012). *Baltarusiai, rusai ir ukrainiečiai Lietuvoje: nuo imigrantų iki ateities piliečių*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras/In Flexum, 145-177.
95. Žibas, K. (2009). Tarptautinė migracija Lietuvoje: problematika ir sąvokos. *Etniškumo studijos*, 2, 7-16

96. Žibas, K. (2009). Trečiųjų šalių piliečių imigracijos į Lietuvą tendencijos (2004–2008). *Etniškumo studijos*, 2, 17-39.
97. Žibas, K., Platačiūtė, V. (2009). Lietuvos imigracijos politika ir trečiųjų šalių piliečių integracijos prielaidos. *Etniškumo studijos*, 2, 40-53.
98. Žydžiūnaitė, V., Rupšienė, L., Kučinskienė, R., Katiliūtė, E., Saulėnienė, S., Jonušaitė, S. (2005). Užsieniečių vaikų ugdymo organizavimas lietuvių bendrojo lavinimo mokyklose. Tyrimas vykdytas LR ŠMM užsakymu. Prieiga internetu: http://www.smm.lt/uploads/documents/kiti/galutinis_koreguot_SMM_uzsienvaik_ATASK_2006.pdf